

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE
LEISURE TIME OF CHILDREN AND TEENAGERS

Autor:

Markéta Jankovská
Boženy Němcové 655
473 01 Nový Bor

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
61	0	3	6	11	6 +1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.4.2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:

Markéta Holubcová

Adresa:

Alšova 816, 473 01 Nový Bor

Studijní program:

Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru:

7506RO29

Název práce:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE

Název práce v angličtině:

LEISURE TIME OF CHILDREN AND TEENAGERS

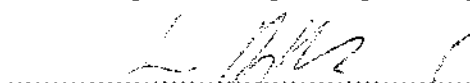
Vedoucí práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

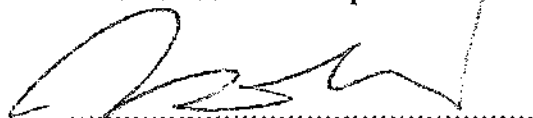
Termín odevzdání práce:

30. 04. 2007

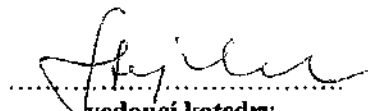
Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

vedoucí bakalářské práce

děkan FP TUL

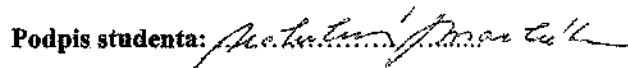

vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Markéta Holubcová

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta:

Cíl práce:

Historie a současnost volnočasových aktivit dětí a mládeže.

Základní literatura:

HORKÁ, H., HRDLIČKOVÁ, A. *Výchova pro 21. století*. 70 publikace. Brno: Paido 1998
ISBN 80-85931-54-0.

KEEROVÁ, S. *Dítě se speciálními potřebami*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997
ISBN 80-7178-147-9.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. 2. vyd. Praha: Portál, 1995
ISBN 80-7178-058-8.

PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999
ISBN 80-7178-295-5.

ZAPLETAL, M. *Vycházky a výlety s dětmi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003
ISBN 80-7178-750-7.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30.dubna 2008

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Karlu Rýdlovi CSc. za cenné rady, podněty a připomínky a za jeho nesmírnou trpělivost a vstřícnost.

Dále Mgr. Jaroslavu Löfflerovi za poskytnutí materiálu o historii skautingu a pomoc při formální úpravě práce.

Také, a to především svému otci Mgr. Milanu Holubcovi za jeho podporu a dlouhé večery plné diskusí o mládežnických aktivitách z jeho mládí a předání zkušeností z dlouholeté praxe v profesi středoškolského učitele.

Upřímně všem děkuji.

Markéta Jankovská

Název bakalářské práce: *Volný čas dětí a mládeže*

Název bakalářské práce: *Leisure time of Children and Teenagers*

Název bakalářské práce: *Freizeit der Kinder und der Jugend*

Jméno a příjmení autora: *Markéta Jankovská*

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007 - 2008

Vedoucí bakalářské práce: *prof. PhDr. Karel Rýdl CSc.*

Resumé

Téma „Volný čas dětí a mládeže“

je široké a velmi obsáhlé. Tato práce se zabývá teorií, metodologií i praktickým výzkumem ve školách.

Cílem bylo reflektovat stávající stav využívání volného času dětí a z výsledků vytýčit další směr pro rozvoj zájmové činnosti na školách i v dalších institucích. Autorka se domnívá, že nejdůležitější celospolečenské úkoly jsou tři:

1) vychovat dostatek kvalitních vedoucích, trenérů a aktivistů, kteří se budou o děti ve volném čase starat a také je zaslouženě adekvátním způsobem odměnit

2) umožnit aktivní účast na činnostech ve volném čase **každému** dítěti a každému mladému člověku

3) věnovat maximální pozornost **prevenci negativních vlivů na děti a mládež**

Měly by to být **zásadní priority** každé vlády České republiky. Současné i všech budoucích.

Klíčová slova

volný čas, současný stav, cíl práce, zásadní priority, kvalita vedoucích, prevence negativních vlivů, průzkum, výsledky, návrhy, úkoly pro budoucnost.

Summary

The topic „History and present of freetime activities of children and teenagers“ is very broad and comprehensive. This essay deals with theory, methodology and practical research at schools.

The aim of this paper is to reflect the current state of using children's free time and from the results to set up a further direction for the development of free time activities at schools and in other institutions. The writer thinks that there are three the most important tasks by society as a whole :

1. to educate enough good leaders, coaches and activists who will look after the children in their free time and those people will get a worthful adequate payment.

2. to enable active taking part in free time activities to each child and to each teenager.

3. to aim a lot of attention to prevention of negative impacts on children and teenagers.

These should be basic priorities of each government of the Czech Republic, the present and the future ones.

Keywords:

Free time, Current state, the Aim of Work, Basic priorities, the duality of leaders, Prevention of negative impacts, Research, Results, Suggestions, Taks for the Future.

Zusammenfassung

Thema“ **Freizeit der Kinder und der Jugend**“ ist weitreichend und sehr umfangreich. Diese Arbeit beschäftigt sich mit Theorie, Methodologie und auch mit praktischer Erforschung in den Schulen.

Das Ziel war den heutigen Zustand der Ausnützung der Freizeit von Kindern zu reflektieren und von Ergebnissen die weitere Richtung für die Entwicklung der Interessentätigkeit in der Schulen und in anderen Institutionen festzulegen. Die Autorin meint, es gibt drei wichtigste gesamtgesellschaftliche Aufgaben.

1) Genüge von hochwertigen Leitern, Trainern und Aktivisten zu erziehen, die sich in ihrer Freizeit für die Kinder kümmern und sie auch auf entsprechende Weise verdient belohnen werden

2) die aktive Teilnahme an Freizeitstätigkeiten **jedem** Kind und jedem jungen Menschen zu ermöglichen

3) Maximale Aufmerksamkeit der Vorbeugung der negativen Einflüsse auf die Kinder und Jugend zu widmen.

Es sollten die grundsätzlichen Prioritäten jeder Regierung der Tschechischen Republik sein. Der gegenwärtigen und auch aller nächsten.

Schlüsselwörter:

e Freizeit, r gegenwärtige Zustand, s Ziel der Arbeit, e grundsätzlichen Prioritäten, e Qualität der Leiter, e Vorbeugung der negativen Einflüsse, e Erforschung, e Ergebnisse, e Vorschläge, e Zukunftsaufgaben.

OBSAH	9
1. Úvod.....	10
2. Teoretické zpracování problému	13
2.1. Volný čas.....	13
2.1.1. Vymezení pojmu volný čas.....	13
2.1.2. Volný čas žáků základní škol.....	16
2.1.3. Různé pohledy na volný čas.....	21
2.1.4. Pedagogika volného času.....	24
2.1.5. Životní styl a volný čas (a jejich vzájemný vliv).....	26
2.1.6. Historický vývoj výchovy ve volném čase až po současnost....	28
2.1.7. Historie volného času dětí	30
2.1.8. Vývoj po roce 1990 do současnosti	34
3. Metodologická část.....	37
3.1. Úvod do teorie vědeckého poznávání.....	37
3.1.1. Hlavní cíle vědeckého poznávání.....	37
3.1.2. Projekty psychologického výzkumu.....	39
3.2. Metody používané při šetření.....	40
3.2.1. Pozorování (co? jak?)	40
3.2.2. Rozhovor	41
3.2.3. Dotazník	42
3.3. Praktická aplikace metodologických postupů	43
3.3.1. Stanovení základních úkolů šetření.....	43
3.3.2. Popis metod použitých při šetření	44
3.3.3. Výběr respondentů	44
4. Praktická část.....	45
4.1. Uspořádání a průběh šetření	45
4.1.1. Příprava výběru respondentů (výběr škol)	45
4.1.2. Způsob a průběh šetření	45
4.2. Výsledky a jejich zpracování	46
5. Diskuse, rozbor, zhodnocení	52
6. Závěr	56
7. Seznam použitých informačních zdrojů	60
8. Seznam příloh	61

1. Úvod

Vědeckotechnická revoluce si mílovými kroky razí cestu vpřed a její důsledky jsou všeobecně známé. Povšimněme si jednoho z nich blíže. Ekonomický a sociální rozvoj demokratické společnosti se vyznačuje tendencemi rozšiřování sféry volného času lidí. Lze očekávat, že tento trend a spolu s ním stále větší oceňování významu volného času pro život společnosti i jednotlivce stále poroste.

S narůstáním volného času se zcela zákonitě objevují i nové nároky na společnost, na člověka, na osobní styl jeho života, na jeho výchovu. Ano. V době demokracie, svobody, kultu peněz, invaze negativních společenských vlivů jsou tyto nároky čím dál aktuálnější.

Požadavky, o nichž se zmiňujeme, sledují celkové rozvíjení všech duševních a fyzických sil nejen mladé generace, ale i dospělých. Nás bude zajímat především mládež. Rozvoj jejích vědomostí, dovedností, rozvoj aktivity, iniciativy a tvořivosti, rozvoj věcného a kritického myšlení, schopnosti stálého celoživotního vzdělávání a především schopnosti umět se správně rozhodovat.

Všestranný rozvoj dětí uskutečňovaný v souvislosti s potřebami školního vyučování je podporován široce rozvíjenou dobrovolnou zájmovou činností, neboť právě v ní je možno realizovat touhu dětí po novém poznání, po aktivitě a společenském uplatnění na bázi dobrovolné a tedy o to cennější činnosti. Jedině tato dobrovolnost vychází z podnětů hlubokých citových vazeb a vztahů, které vhodně stimulují zájem o nové poznání a úsilí o aktivní tvořivé uplatnění dětí.

Zdá se, že děti školou povinné mají volného času relativně nejvíce a že právě tento volný čas může být velkým problémem. Ne snad volný čas jako takový, ale spíše způsoby jeho využívání.

Žáci základních škol se teprve učí volného času využívat ve spojení se svými rozvíjejícími se zájmy a zálibami. Snahou každé společnosti je, aby byl využit pozitivně.

Způsoby využití volného času ovlivňují kromě jiného také sociální a demografické podmínky. Volnočasové aktivity dětí mohou být různé a rozmanité.

Mají-li být pozitivní a přínosné pro jednotlivce i společnost, musí být kladné jevy rozvíjeny a záporné potlačovány nebo aspoň napravovány. Velmi důležité je také objevit v dětech eventuální talent k nějaké pozitivní činnosti, starat se o rozvoj vrozených schopností dítěte. Každý eventuální úspěch pak vede k touze po dalším růstu, po vzdělávání se z vlastního popudu a umožní dítěti rozšíření kulturního a společenského obzoru nebo získání nové zajímavé zkušenosti.

Na rozvíjení zájmů a zálib se podílí rodina, základní umělecké školy, domy dětí a mládeže, tělovýchovné organizace a oddíly, soukromé agentury i základní školy zájmovými kroužky, družinami, školními kluby, ale třeba i jednorázovými akcemi jako jsou výlety, karnevaly, sportovní dny apod. Každá instituce se snaží poskytnout různé možnosti a učit jedince, jak společensky pozitivně využít volný čas k vlastnímu uspokojení, k vlastní seberealizaci.

Tato práce si neklade za cíl být vyčerpávající kritikou stávajících kvalit a podmínek pro využití volného času, chce se však pokusit o celkový pohled na současné způsoby a možnosti využívání volného času dětmi. Závěry provedeného průzkumu by mohly přispět k analýze a projektování volnočasových aktivit na zvolených školách v konkrétních podmínkách při daných možnostech.

Vhodné využívání volného času je především nutno chápat jako prevenci sociálně patologických jevů. Proto je potřebné zabývat se náplní a strukturou volného času dětí vzhledem k věku, psychologickému a fyzickému stupni jejich vývoje, zdravotnímu stavu, zájmům a vlastnostem. Pro zjištění, jak jsou naplňovány funkce volného času žáků základních škol, je účelné stanovit následující úkoly:

- Zjistit**
- obsahové zaměření trávení volného času
 - míru času, kterou žáci věnují organizovaným činnostem
 - obsahová přání, týkající se zájmových činností, které by žáci chtěli realizovat (ale z nějakých důvodů nemohou)
 - shodu společenských zálib rodičů a dětí
 - míru informovanosti rodičů o trávení volného času jejich dětí

Porovnat obsah a rozsah volného času dívek a hochů

- žáků městských a vesnických škol
- žáků základních škol a gymnázií

Pokud spontánně vyplynou z podrobné analýzy zadaných dotazníků žákům a rodičům nebo z rozhovorů s řediteli škol, učiteli a vedoucími některých zájmových zařízení v DDM a sportovními trenéry některé další aspekty, pokusíme se je rovněž vyhodnotit.

Šetřením v oblasti volného času se zabývalo mnoho autorů. Je také zřejmé, že tato problematika má vždy místní a časovou aktuálnost.

Podrobnější seznámení se sférou zkoumání dává příležitost získat mnoho informací užitečných v pedagogickém působení.

2. Teoretické zpracování problému

2.1. Volný čas

2.1.1. Vymezení pojmu volný čas

Chceme-li hovořit o využívání volného času dětí a mládeže, musíme si nejprve vymezit obsah pojmu **volný čas**. Přestože pojem volný čas je dnes pojmem zcela běžným, není v otázce na jeho přesnou definici jednotný názor. V literatuře se nacházejí četné pokusy různých autorů definovat volný čas a ukazují značnou variabilitu jednotlivých významů. Ty sahají od zdůrazňování ekonomických, sociologických, psychologických, filozofických či pedagogických momentů přímo až k negaci významu takových definic. S pojmem volný čas jsou spojeny nejen časové aspekty (volný čas – pracovní doba), ale i obsahové (volný čas – svoboda, volnost jednání). Specifičnost volného času je ve svobodné volbě jedince při výběru nejrůznějších aktivit provázených intenzivními prožitky.

Mojmír Vážanský (1995, s. 23) uvádí dva hlavní směry v chápání pojmu volný čas:

A) tzv. **negativní** teorie pojetí volného času – volný čas v tomto slova smyslu znamená zbývající dobu celkového denního průběhu, která zůstala po studijně nebo pracovním podmíněném čase, spojeném s přípravou na vyučování, po povinnostech v domácnosti, po uspokojení základních biologických potřeb.

B) tzv. **pozitivní** teorie pojetí volného času – volný čas je charakterizován jako volně disponibilní prostor, který znamená svobodu. Je to doba, v níž člověk může svobodně realizovat a dělat, co chce, a nikdo jej k ničemu nenutí ani není podvědomě k něčemu nucen.

Zastáncem prvního směru je např. R. Selucký, J. Dumazedier nebo Václav Bláha (1984, s. 31), který se ve svých pracích specificky zabývá volným časem dětí. Uvádí, že pojem volný čas je třeba chápat jako konkrétní pojem. Tedy jako volný čas naplněný odpovídající činností určitých jedinců či sociálních skupin určitého věku, socioprofesionálního zaměření apod. V tomto konkrétním pojetí má volný čas vedle svých obecných charakteristik vždy i své specifické rysy a zvláštnosti.

E. Bakalář (1978, s. 65) definuje volný čas jako „dobu, v níž člověk svobodně volí a koná takové činnosti, které mu přinášejí potěšení a zábavu, odpočinek, které více či méně rozvíjejí a obnovují jeho tělesné a duševní schopnosti, popř. tvůrčí síly. Je to čas, v němž je člověk více než jindy sám sebou, kdy nejvíce patří sám sobě, kdy koná z větší části svobodně a dobrovolně činnosti pro sebe a ze svého vnitřního zájmu i pro druhé. V tomto smyslu také přinášejí bezprostřední užitek jemu i druhým“.

Zastánci druhého směru jsou především brněnští V.Spousta či M. Vážanský. V pozitivním pojetí volného času je kladen důraz na zážitky a prožitky. Předpona „pro-“ má význam připojení. „Prožitou účastí se jedinec stává bohatší o vnitřní statek. Zážitek je spontánní, vyzkoušený, prožitý, přisvojený vnitřní statek, který slouží k usmíření vnitřní a vnější reality“ (Vážanský M.: 1992, s.26). Základem je princip účinku: člověk se nemůže zbavit něčeho, co sám prožil. Prožívané aktivity jsou cíleně zapojeny.

Volný čas v tomto pojetí zahrnuje stránku kvantitativní (tj. strukturu časovou, materiální a strukturu chování) a kvalitativní (kterou tvoří zájmy, potřeby, intenzita chování, stanoviska, postoje k volnému času, motivace, funkce, závislosti a způsoby používání volného času).

Volný čas má významné poslání společenské, vzdělávací a výchovné. Mezi jeho hlavní funkce patří odpočinek, rekreace a zábava. Také aktivní soužití se sociálním prostředím a možnost seberealizace jedince. Volný čas má přinášet radost, zábavu, relaxaci, uvolnění, rozvíjet zájmy, individualitu, tvůrčí síly a spontánnost. Využívání volného času by mělo mít takovou strukturu a náplň, aby vedlo k obohacení a rozvoji osobnosti.

Množství volného času a způsob jeho využití je přesvědčivým ukazatelem stavu kulturní a životní úrovně společnosti.

Jana Veselá se (1997, s. 6) zamýšlí nad současným způsobem využívání volného času dospělých a uvádí mnoho problémů. Jednoznačně je patrné, že dospělí současníci tíhnou od aktivit k pasivitám. Je příliš mnoho lidí bez jakékoliv hodnotnější náplně volného času a naproti tomu mají problémy některé osoby s krajním nedostatkem volného času (např. zaměstnané matky či matky - studentky). Nastává výrazný přesun od aktivního sportování k pouhému sledování

sportu a fandění u obrazovek, nebo i řádění vandalských fandů na stadionech, amatérské provozování umění ustupuje pohodlnému poslechu reprodukováné hudby v profesionálním provedení a jiné.

Jsme si vědomi skutečnosti, že v dětském světě a ve světě adolescentů to musí být podobné. I u dětí a mládeže jsou velké rozdíly v rozsahu volného času. Přejít na školy druhého cyklu je spojen se zvýšenými požadavky na domácí přípravu, často s dojížděním. Jsou zde i značné individuální rozdíly. V téže třídě se vyskytují žáci se značně rozsáhlými volnočasovými aktivitami a naopak žáci, kterým téměř žádný volný čas nezbyvá. Může to být způsobeno i jejich svědomitostí, nedostatkem schopností, ale i nátlakem úzkostlivých a někdy až chorobně ambiciózních rodičů. Obrátme ale pozornost k problémům většiny mládežnické populace. Je to obraz dosti podobný světu dospělých.

Najdeme i stejné problémy jako u dospělých – mládež bez jakékoliv hodnotné a trvalejší zájmové činnosti. Člověk, který „nic nedělá“ a nudí se, se mnohem snáze stane členem party delikventů, násilníků, vykradačů aut a trafik nebo začne užívat drogy, než ten, kdo se věnuje zajímavé a hodnotné činnosti. Mládež má problém i s poměrem mezi přáním věnovat se určité zájmové činnosti a mezi její skutečnou realizací. Do popředí se dříve problém aktivních a pasivních způsobů využívání volného času. Vždyť u mladých lidí vždy nebo aspoň po určitou dobu jejich vývoje bylo vlastní nadšení pro sport, cestování, přírodu, masovou kulturu a zábavu.

Někteří mladí lidé mají značně široké a přitom jen velmi povrchní a nestálé zájmy, jiní mají zase zájmy velmi jednostranné. Jeden z hlavních problémů může být i v přístupu společnosti k mládeži. Jsou prostředky, formy a metody, kterými se společnost snaží podporovat, stimulovat a řídit zájmovou činnost dětí a mládeže dostatečné? Co mimoškolní výchova? Je v patřičném popředí zájmu společnosti? Je nabídka od společnosti dostatečně atraktivní pro pouliční party nezletilých školou povinných mladíků? (Volně podle J. Čápa, 2001 str.360.)

Všechny problémy spolu navzájem souvisí. Mladý člověk usiluje o poznání světa a života a chce se ho aktivně zmocnit, vyzkoušet si různé činnosti, ověřit si své schopnosti i další předpoklady pro různé životní oblasti. Přání mladého člověka se ale od počátku setkává s rozmanitými překážkami **vnějšími** (nedostatek sportovišť, nedostatek materiálního vybavení pro technické záliby,

neporozumění dospělých, nedostatek finančních prostředků a jiné) i **vnitřními** (nedostatek zkušeností, i speciálních zkušeností, mnohdy i schopností a talentu, neuspokojivý zdravotní stav, nedostatek volných vlastností potřebných k náročnému sportovnímu tréninku či cvičení ve hře na hudební nástroj).

Často se nám zdá, že volný čas představuje zcela samostatnou na ničem nezávislou sféru, nebo že právě volný čas je určující pro životní způsob. Většinou si ani neuvědomujeme, jak je pro nás důležitý. Jeho hodnotu pocítujeme teprve tehdy, když se nám ho nedostává.

2.1.2. Volný čas žáků základní školy

Při vymezení volného času žáků je třeba vycházet z obecného vymezení volného času. Od veškerého denního času žáků musíme nejprve odečíst dobu spojenou s povinnou školní docházkou. (Ta je stanovena zákonem, je termínovaná, pravidelná, každodenní, a tak tvoří určitou obdobu práce dospělých.) Do této oblasti je třeba počítat i plnění školou uložených úkolů, které souvisejí s výukou. Jde především o psaní domácích úkolů, přípravu na vyučování, účast na školních akcích apod. V užším pojetí volného času je třeba vyčlenit ještě řadu dalších nutných činností a povinností, které nelze považovat za volný čas dítěte. V. Bláha uvádí, že mimopracovní čas zahrnuje tři základní druhy činnosti dítěte:

A) činnosti, které jsou základním předpokladem biologické existence dítěte (odpočinek jako regenerace duševních a tělesných sil dítěte, spánek, osobní hygiena, jídlo apod.)

B) činnosti vyplývající ze základního atributu individua jako člena rodiny (sebeobsluha, péče o zevnějšek, osobní věci a osobní prostředí)

C) činnosti související se společenskou existencí dítěte. (Jde o uložené anebo ze společenské či morální nutnosti vyplývající práce, tzv. práce související s chodem domácností, uložené obstarávání různých služeb, péče o sourozence, veřejně prospěšná práce a časové ztráty související s plněním těchto povinností.)

Teprve prostor získaný po vyčlenění všech doposud jmenovaných činností z celkového času dítěte považujeme za jeho volný čas. Podle V. Bláhy (1984 str.32) do něho patří šest skupin činností:

1) duševní a tělesná rekreace – chápána jako odpočinek nezbytný pro regeneraci sil

a) spontánní a příležitostná tělovýchova, sportovní činnost, procházky, výlety

b) rekreační kulturně estetické činnosti (četba, poslech hudby)

c) denní spánek, denní odpočinek na lůžku, na lehátku

d) dívání se z okna, chození po městě, povídání si s kamarády, nicnedělání

(zařazení bodu c) by mohlo být sporné)

2) Zábavy – chápány jako rozptýlení z nudy a jednotvárnosti – jejich cílem je povyražení

a) hry a zábavy doma a venku

b) zábavná rekreace, cirkus, divadlo

c) přihlížení sportovnímu utkání

d) zábavy a hry se zvířaty

e) společenské zábavy, tanec apod.

f) drobné dílčí sběratelské zájmy

3) Činnosti sloužící dalšímu dobrovolnému vzdělávání, uspokojování a rozvoji zájmů, schopností, nadání a talentů, tj. činnosti sloužící k rozvoji tělesných a duševních sil, které nejsou diktovány školou nebo rodiči, ale jsou konány dobrovolně a pramení z vlastního rozhodnutí žáků, z jejich zájmů, zálib, sklonů apod.

a) sebevzdělávací činnosti sloužící k uspokojování, rozvoji intelektuálních zájmů, např. návštěvy kurzů, zájmových kroužků naukového charakteru, nepovinného vyučování na základě vlastního rozhodnutí, hudební školy, jazykové školy apod.

b) činnosti pramenící z trvalejších a dlouhodobějších zájmů různého druhu (amatérské zájmové činnosti), a to z oblasti praktických přírodovědných

pěstitelských a chovatelských zájmů, z oblasti uměleckých a kulturně estetických zájmů, z oblasti tělovýchovy a sportu systematicky prováděných.

4) Dobrovolná pomoc rodičům

- a) péče o sourozence, pomoc rodinným příslušníkům a péče o ně
- b) péče o provoz domácnosti, kulturu domácího prostředí
- c) péče o hospodářství a domácí zvířata
- d) posílky, pochůzky, obstarávání věcí, jiné služby

5) Dobrovolná společenská činnost, účast na společenském dění, činnosti spojené s dětským přátelstvím a družností mimo okruh rodinných vztahů

- a) návštěvy kamarádů a u kamarádů, formy spontánních projevů přátelství a družnosti
- b) činnost v dětské organizaci a jiné organizované formy dětských společenských vztahů
- c) dobrovolné brigády, sběr a jiná obecně prospěšná činnost materiálního rázu konaná ve společnosti dětí
- d) dobrovolná účast na kulturně politickém a společenském dění (individuálně i s dětskou skupinou)

6) Časové ztráty spojené s trávením volného času (Bláha, 1984 s.32 – 34)

Po tomto konkrétním vymezení se pokusme definovat volný čas dětí - žáků základní školy:

Je to čas, který zbývá po splnění všech povinností (a to jak domácích, tak i těch, které vyplývají z pravidelné školní docházky) a po odečtení času potřebného k uspokojování fyziologických potřeb a k existenci dítěte jako individua. Volný

čas je tedy dobou, kterou děti využijí relativně svobodně k odpočinku, zábavě, rekreaci, hře, sportu nebo k uspokojování jiných zájmů podle své svobodné volby.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že volný čas dětí má své specifické rysy. Jeho délka a náplň je omezená nejen délkou času stráveného ve škole, spánkem a mimoškolními povinnostmi, ale i tím, že si děti nemohou organizovat život (a tím i volný čas) podle své vůle a vlastních názorů, protože nejsou zcela samostatné a nezávislé. Nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmové činnosti. Jejich čas tak podléhá určitým pravidlům a názorům dospělých. Důležité je, aby vedení dospělých bylo nenásilné, nabízená činnost pestrá a přitažlivá a účast dětí výhradně dobrovolná. Jakékoliv ovlivňování volného času dětí zásahem dospělých by mělo podporovat aktivitu dětí, poskytnout prostor pro spontaneitu, uspokojovat potřeby nových dojmů, seberealizaci a kladné citové odezvy. Míra ovlivňování volného času dětí by měla záviset na věku dětí, na jejich mentální i sociální vyspělosti a na charakteru rodinné výchovy.

Ano, volný čas dětí nelze nechat živelnému využití. Nelze ani opomenout hledisko zdravotně hygienického poslání volného času - změny druhu a charakteru činnosti, změny fyzikálního prostředí, změny společenského prostředí. (Znamená to zaměstnávat děti takovými činnostmi, které se svým druhem a charakterem odlišují od vyučování - tomu nejlépe odpovídá sport, tělovýchova, zájmová činnost, přiměřená prospěšná fyzická činnost.) Tak bude nejlépe vystřídána převážně duševní činnost dětí při vyučování. V žádném případě nelze doporučit, aby obsah zájmové činnosti byl zjevnou či skrytou formou pokračování vyučování. Zájmová činnost v žádném případě nemá sloužit k doučování či opakování látky povinných či povinně volitelných vyučovacích předmětů. Nelze ji chápat ani jako další skrytou formu nepovinného vyučování. Má žákům poskytnout jistou možnost aktivní seberealizace jako protiváhu jejich podřízenosti při školním vyučování.

Využívání volného času je vždy různým způsobem determinováno přírodními a společenskými podmínkami, osobními zájmy a možnostmi. A přestože je určován, ať chceme nebo nechceme, jak už bylo řečeno ještě druhotně různými pedagogickými či nepedagogickými zásahy dospělých, musí být volný čas dětí chápán nejen jako proces mimoškolní výchovy a současně i sociální

realizace a seberealizace dětí, při níž mají děti možnost prožívat i kus své dětské radosti a spokojenosti. Mají na to právo. Volný čas dětí se velmi liší od volného času dospělých, děti se stále vyvíjejí. Vývoj jejich osobnosti probíhá po všech stránkách a ani ve volném čase není přerušen.

Snad každý z autorů, kteří se problematikou volného času zabývali, zdůraznil slovo dobrovolnost. Vraťme se ještě jednou k této problematice. Docent V. Bláha použil několik definic a v jedné větě říká:

„Volný čas dětí je prostor k uplatnění projevů dětí, k pěstování jejich tvůrčích ušlechtilých vlastností, vytrvalosti, houževnatosti, umění překonávat vnější i vnitřní překážky na cestě k dosažení cíle“ (1984 s. 57). Považuje samozřejmě za společensky i pedagogicky nutné volný čas ovlivňovat a organizovat, ale na tomto místě (1984 s. 52 , 53) jej rozděluje do tří základních kategorií.

Podle druhu a charakteru zásahu z okolí volný čas dětí

a) buď zůstává **skutečným volným časem** (jestliže činnosti, jimiž se zabývají, jsou v souladu s jimi pociťovanými potřebami a jejich zájmy, mentalitou aj., jestliže je děti konají dobrovolně, podle svého vlastního výběru a rozhodnutí, nebo jestliže vychovatel nebo vedoucí svým pedagogickým uměním dosáhne ztotožnění dětí se svými programovými návrhy, doporučeními, pokyny a vedením),

b) nebo se stává **zpola volným časem***) (jestliže volba činnosti, dobrovolnost jejich výběru je nějak objektivně či subjektivně omezena, nebo jestliže požadovaná činnost není plně v souladu s potřebami a zájmy dětí a nedochází při ní v dostatečné míře k seberealizaci, jestliže děti musí být pro konání činnosti zvláště přesvědčovány a motivovány),

c) nebo vůbec **ztrácí charakter volného času** (není-li umožněna volba a dobrovolnost činností, jsou-li víceméně striktně uloženy „shora“).

Výsledky bývají různé, záleží přímo na jednotlivých aktérech. Stává se, že při vhodném pedagogickém vedení může i uložená činnost, s níž se dítě postupně

*) Termín „zpola volný čas“ byl použit poprvé J. Dumazedierem na IV. Světovém sociologickém kongresu v roce 1959.

plně ztotožní, přinést dítěti radost a uspokojení. Naproti tomu se některým dětem, které si zájmový kroužek dobrovolně a se zájmem vybraly, může stát při nevhodném pedagogickém vedení pouhou povinností, které se musí dočasně podřídít a která nesplňuje jejich původní očekávání.

Na mnoha příkladech z praxe bylo sledováno, že nadměrným uplatňováním organizovaného a direktivního prvku se dobrá snaha obrací ve svůj opak. Dochází pak často k fyzickému – a co je ještě závažnější, protože často nepostřehnutelné – i k psychickému úniku dětí z výchovného procesu. V těchto situacích neuspokojenosti mohou být skryty i zárodky pozdějších protispolečenských postojů a nevhodného chování mládeže.

Nicméně každý ví, že neorganizovaný, neinstitucionalizovaný a tzv. plně svobodně využívaný volný čas jako protiváha organizovaně využívaného volného času bývá zdrojem negativních, ba protispolečenských jevů, nedostává-li se jeho uživatelům kulturně cenných vnitřních a vnějších podnětů k činnosti.

Při hodnocení různých činností dětí ve volném čase se někdy používá označování jako: činnosti z hlediska kulturního rozvoje osobnosti hodnotné, neutrální, prázdné, nehodnotné apod. Jde nám především o rozvoj kladných hodnot a prevenci vzniku antihodnot. Neupadejme však nikdy do krajností. Vždyť přece svou kulturně výchovnou a sociální hodnotu má i dětská zábava, hry, skotačení, vtipkování, zvědavé objevování věcí a zajímavostí v okolí, „nicnedělání“, dětské snění i prostá živelná dětská radost.

2.1.3. Různé pohledy na volný čas

J. Pávková (1999 s.17 – 20) vidí minimálně čtyři pohledy na volný čas. Dá se bez nadsázky říci, že to jsou pohledy současné.

V době tržního hospodářství je důležité právě ekonomické hledisko. Společnost obvykle investuje s jasným záměrem, že se aspoň část vynaložených nákladů vrátí. V západním světě se z volného času stalo odvětví, které je využíváno jak pro výchovu a vzdělávací činnost, tak komerčně. Průmysl volného času většinou velmi dobře prosperuje. Ve vyspělých státech je v oblasti spojené se zábavou, volným časem, sportem a turistikou zaměstnána asi čtvrtina práceschopného obyvatelstva. Je to neuvěřitelné, ale rozsáhlý zábavní průmysl, cestovní kanceláře, doprava, ubytovací zařízení, sportovní organizace, stadiony,

výrobci oblečení a vybavení pro sport a volný čas jsou toho dokladem. Některé rozvojové státy z turistů a cestovního ruchu prakticky žijí.

O úrovni společnosti svědčí i to, kolik prostředků jsou lidé schopni a ochotni věnovat pro využívání volného času. Krácení investic do této oblasti je krajně neprozíravé, protože by se v budoucnu bohatě vrátily.

Z hlediska sociologického a sociálně psychologického nás zajímá, zda činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda je pomáhají kultivovat. Volný čas dětí a mládeže byl nesčíslněkrát předmětem úvah rodičů, pedagogů, psychologů, kriminalistů, sociologů i filozofů. Způsob využívání volného času u dětí a mládeže je velmi ovlivněn sociálním prostředím. Nejsilnější vliv má zcela jistě rodina. Rodiče byli vždy pro své děti vzory, buď pozitivní nebo negativní. Rodiny, které neplní vždy dobře svou výchovnou funkci, se obvykle vyznačují i nezájmem o to, jak jejich děti tráví volný čas. Pokud se nepodaří tento nedostatek institucionálně aspoň do určité míry kompenzovat, je zvýšené nebezpečí, že se dítě dostane do vlivu nežádoucí vrstevnické skupiny a jeho vývoj je ohrožen. O agresivitě, vandalismu, brutalitě, alkoholu, nežádoucí sexualitě, nikotinu a jiných drogách bylo už napsáno mnoho varovných vět. Situace je komplikovaná skutečností, že pro mládež v období dospívání postrádáme dostatek nabídky zařízení pro volný čas, která by byla atraktivní a dostupná i dětem ze sociálně slabšího rodinného prostředí a též jedincům s průměrnými a podprůměrnými schopnostmi.

Výrazný sociální vliv mají hromadné sdělovací prostředky, zejména televize. Děti u ní tráví příliš mnoho času a zhlédnou kromě mnoha pozitivních a důležitých pořadů i celou řadu nevhodných. Z průzkumů, které prováděli posluchači Pedagogické fakulty UK, vyplynulo zcela jasně, že

- u dětí s výraznými poruchami chování byly příčiny hlavně ve špatné úrovni rodinné výchovy a chudé využívání volného času

- mezi vlivy, které se podílely na formování zájmu dětí, byly nejčastěji uváděny vliv vrstevníků (party), méně už rodičů, jen zřídka učitelů a vychovatelů.

Velmi důležité je hledisko politické, jaká bude školská politika. Zda se státní orgány postarají o zlepšení stávajícího stavu. Státní zainteresovanost o volný čas dětí a mládeže spočívá především:

- a) v zakládání a ovlivňování zařízení pro volný čas dětí a mládeže
- b) v pomoci organizacím, sdružením a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží
- c) ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k dětským aktivitám ve volném čase
- d) v konstituování pedagogiky volného času a přípravy profesionálních i dobrovolných pedagogů pro tuto činnost (téhož názoru je i M. Vážanský, viz dále).

Hledisko zdravotně hygienické sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Věnujme pozornost režimu dne a respektování křivky výkonnosti jedince, hygieně prostředí i sociálních vztahů, hygieně duševního života. Správné využívání volného času se pozitivně projevuje ve zdravotním stavu člověka.

V neposlední řadě se zabýváme hledisky pedagogickými a psychologickými. Ty berou v úvahu věkové a individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase. Pedagogické ovlivňování by mělo podporovat aktivitu dětí, uspokojovat potřeby nových dojmů, seberealizace, sociálních kontaktů, kladné citové odezvy, poskytovat pocit bezpečí a jistoty.

Výchova má z pedagogického hlediska dva úkoly (Pávková 1999 s. 20):

1. výchova ve volném čase (bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními i výchovně vzdělávacími)
2. výchova k volnému času (seznámení s možnostmi zájmových aktivit, poskytnutí základní orientace v nich, pomoc při hledání oblasti zájmové činnosti jedinci i kolektivu).

Volný čas dětí a mládeže byl vždy rizikový faktor. Množství volného času relativně vzrůstá, avšak kvantita rozhodně neznamená kvalitu. Zanedbání pedagogického ovlivňování volného času by mělo nadozřimé následky. Narůstající závislost mladé generace na drogách a hracích automatech je toho důkazem.

2.1.4. Pedagogika volného času

Pedagogika volného času je snad nejmladší a přitom zřejmě velice perspektivní pedagogickou disciplínou. Z dostupné literatury se jí kromě už zmíněné autorky J. Pávkové nejvíce a hlavně komplexně věnuje dvojice autorů M. Vážanský - V. Smékal. Jejich publikace „Základy pedagogiky volného času“ má mezi prameny použitými k této práci prvořadý význam.

Pokusme se o vymezení působnosti této pedagogické disciplíny. Je samozřejmě především o volném čase, pro volný čas a ve volném čase, shromažďuje poznatky, informace, dovednosti a praktické zkušenosti, hledá cesty a přístupy pro zajištění optimální přípravy ke smysluplnému trávení volného času a zabývá se konkrétním pěstováním změněné kvality života. Výchova ve volném čase směřuje k rozvoji volnočasových postojů, hodnot, znalostí a východisek, využívá četných strategií – jako jsou poradenství, animace, vzdělávání až k obhajování – i účinných prostředků (výtvarné umění, hudba, sporty atd.) (1995 s. 69).

Co přináší pedagogika volného času nového a progresivního? Co je možno očekávat od činností ve volném čase? Především přívětivost, tvořivost, pružnost, empatii, připravenost k inovaci. Snad by se tedy pedagogika volného času mohla stát průkopníkem změněné pedagogiky, která konečně opustí konzervovaný, odedávna zažitý strach z disciplíny a dá přednost potěšení. Neboť vždy tam, kde šlo o radost a zábavu lidí, pohodu a obveselení, tam se také projevovalo porozumění. Lidé totiž potřebují pomoc, radu, povzbuzení, podněty a vzpruhu a přijímají je lépe, když jsou poskytovány mírně, trpělivě, uvolněně, hravě. Tím je popsán smysl této nové pedagogické disciplíny. Je v ní návod, jak se podílet na formování světa volného času s cílem nabídnout a zajistit jedinci optimální předpoklady pro jeho růst, učení, vývoj a existenci. (Vážanský, 1995 s. 73)

Moderní pedagogika musí posuzovat odlišné přístupy, snažit se porozumět reformním názorům, zaujímat kritická stanoviska vůči chybným krokům, využívat nosné myšlenky a nápady. Musí se snažit o vytvoření soustavy, která se stane součástí obecného systému výchovy zahrnující proces individuálního a společenského rozvoje člověka, přičemž hlavním nástrojem je volný čas. Konečným cílem je ale změna postoje jedince k lidem, přírodě, společnosti, sobě samému i volnému času, změna celkového životního stylu, hodnot a norem.

Ale kdo nalezne, navrhne, předloží, připraví, zorganizuje, zabezpečí, uskuteční a zhodnotí mozaiku akcí, pořadů, programů, soutěží a her? Právě zde se nabízí požadavek upozornit na bezpodmínečnou nutnost vysokoškolsky všestranně připraveného pedagoga pro volný čas, pro činnost pedagogickou sociální, poradenskou, organizátorskou a iniciátorskou.

Bude potřeba zajistit „masu“ kvalifikovaných pracovníků schopných zvládnout budoucí mohutný vzestup zájmu o zprostředkování rad, doporučení, pomoci, organizaci, administraci či řídicí fázi působení. Speciální profesionální příprava je nutná z důvodů nedostatečnosti tradiční formální výchovy k využívání volného času prostřednictvím rodiny, přátel a okolního prostředí. Vývoj směřuje k tomu, že se zvětší poptávka po institucích, v nichž budou působit vysoce kvalifikovaní pedagogové volného času, organizátoři, vedoucí, manažeři volného času. Musí to být lidé nejen vzdělání, zkušení, znalí mnoha oborů, ale především charakterově pevní, vnitřně silní, ochotní věnovat se oboru jako poslání a ne jen jako zaměstnání. Budou tací? Kolik jich bude? Kdy budou? Kolik jich u oboru zůstane? Kolik jich i se svou vysokou kvalifikací uteče do jednodušších a méně náročných oborů, kde se nepracuje s dětmi? Kolik se jich naopak cele rozdá pro druhé?

Úkolem pedagogiky volného času je nejen řešit otázky, jak usměrňovat jednání ve volném čase, ale i jak vyloučit patologické jevy. Jde o to vytyčit pro děti a mládež řadu činností a vytvářet pro tyto činnosti podmínky.

Sociologové, kteří zkoumají otázky volného času, upozorňují i na možné nebezpečí vzniku antihodnot ve volném čase. Dokládají, že jedinec si často neví rady, jak naložit s volným časem. Tvrdí, že člověka je nutno pro volný čas vychovat. Právě k tomu slouží pedagogika volného času.

Vývoj moderní techniky přináší ohromné zvýšení produktivity práce a současně možnosti zkracování pracovní doby. Společnost budoucnosti lze tedy s trochou nadsázky označit jako „společnost volného času“.

Svoboda vzniklá volným časem přímo vyžaduje výchovu. Úkolem pedagogiky volného času je najít cesty a prostředky, jichž se mladý člověk naučí využívat, aniž by podlehl nebezpečí. Tyto prostředky a cesty směřují k tomu, aby chování člověka ve volném čase bylo určováno nikoli někým a něčím z vnějšku,

nýbrž autonomně. Je to pokus o vytvoření nového způsobu života ve volném čase. Naučíme se využívat pozitivních možností volného času a nebude to čas zahálky ani prostor pro rozvoj a bujení antihodnot.

Pedagogika volného času by měla plnit zvláště tyto úkoly:

- 1) podněcovat, tj. probouzet zájmy se zřetelem ke smysluplnému naplnění volného času
- 2) informovat o možnostech správného využití volného času, zprostředkovávat potřebné znalosti a dovednosti
- 3) vytvářet podmínky ke správnému vyplnění volného času
- 4) chránit život ve volném čase od ohrožení (např. opatření k ochraně mládeže)
- 5) radit, podporovat, být k dispozici s pomocí všeho druhu
- 6) ovlivňovat společenské procesy a trendy tak, aby se zlepšovaly podmínky pro výchovné působení ve volném čase.

2.1.5. Životní styl a volný čas (a jejich vzájemný vliv)

Dostatek volného času přispívá k formování životního stylu. Touto problematikou se také zabývala J. Pávková v knize „Pedagogika volného času“. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Sám pojem „životní styl“ je složitý. Můžeme jej chápat jako souhrn životních forem, které jedinec prosazuje. Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek.

Každý člověk má svůj systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a aktivitou jedince. Z hlediska volného času lze dělit lidi podle toho, jakou hodnotu volnému času přisuzují. Pro některé je největší hodnotou práce. Pro jiné se hodnotová orientace projevuje ve známém protikladu „mít či být“.

Jiné hledisko posuzování jednání člověka ve volném čase je míra aktivity. Např. muž, kterého baví fotbal, sedí u televize, pije pivo a sleduje s velkým zájmem utkání. Zvednout se, koupit lístky a jít si zafandit na stadion je pro něho

už velký problém. Že by si obul kopačky a ten fotbal si zahrál, je problém nepřekonatelný, a tudíž nepřipadá vůbec v úvahu.

Jiný člověk sní o vzdálených zemích, a proto usilovně pracuje a cíleně šetří. Omezuje i své potřeby, mnohdy studuje i cizí jazyky a posléze se na cestu do ciziny vypraví. Ze splněného snu je dokonale šťasten.

Důležitým ukazatelem životního stylu je sociální interakce - vztahy lidí kolem nás. Jsou samotáři, ale i lidé velmi společenští. Někteří mají rádi menší skupinku, jiní si libují ve velkých a okázalých akcích. Někdo se celý rok těší, že pojede do Brna na „Velkou cenu silničních motocyklů, která se jede jako GP“, jiný mu to ani nezávidí, protože ho to vůbec nezajímá a unudil by se tam k smrti. A v těch kolonách vozidel na silnicích, protože se tam sjede na 250 000 diváků, by se rozhodně necítil dobře.

Prvotní roli vzorů životního stylu je a byla vždy rodina. Děti se od rodičů učí žít určitým způsobem, přebírají a napodobují jejich životní styl.

Rodiny lišící se způsobem využívání volného času se zákonitě liší i životním stylem. Hrají zde roli různé faktory, např. vzdělání, výběr životního partnera, nedostatek osobních kvalitních zájmů (J.Pávková, 1999 s. 29).

Pro formování vztahů k volnému času jsou důležité některé skutečnosti:

- o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda je rodina malá či velká, uzavřená nebo otevřená, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí, jejich pohlaví, styl rodinné výchovy apod.

- jaké jsou zájmy rodičů, jak se navzájem tolerují, jaký význam se jim přikládá i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat.

Základní návyky a postoje si všichni přinášíme ze své původní rodiny. Proto je jedním z významných hledisek při výběru životního partnera posuzování jeho vztahu k volnému času, zvláště jeho zájmů. Nedostatek osobních kvalitních zájmů je nutno chápat jako závažný negativní osobnostní rys. V nově vznikajících partnerských vztazích je také důležitá vzájemná tolerance. Zakazovat partnerovi jeho zájmové činnosti je chybné, netaktické a nesprávné, poškozují to kvalitu vztahu (Plzák). Kvalitní osobní záliby člověka jsou velkou celoživotní oporou.

Existují totiž životní období, kdy se to projevuje zvláště výrazně. Např. mateřská dovolená, odchod dospělých dětí z rodiny, odchod do důchodu, ztráta zaměstnání, ztráta životního partnera, nemoc aj.

Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Jsou důležitou hodnotou, lidé jim však přisuzují různý význam (J. Pávková, 1999 s. 31).

Naše společnost je ale velmi různorodá, sociologicky velmi pestrá. Vše nevyznívá tak pozitivně a kladně, jak bylo popisováno. Spotřební společnost vydává stohy krásně a barevně tištěných magazínů, v nichž reklama převažuje nad obsahem a v obsahu senzace a černá kronika nad seriózními problémy. Přinesla na trh záplavu krváků a pornografie. Tyto a jiné další projevy „nové doby“ vyvolávají mezi mládeží sklony k agresivitě nebo depresi. Stále se zvyšuje počet mladistvých, kteří tvoří lupičské gangy a užívají drogy. Žijí a operují na ulicích, na stadionech a někteří žijí i ve zdánlivě spořádaných rodinách podnikatelů, kteří na výchovu dětí nemají čas. I toto je životní styl. Každá společnost se tomuto excesu musí postavit a bránit. Vždy je lepší a hlavně lacinější prevence. Každý rozumný člen společnosti by měl tuto skutečnost pochopit a přispět k výchově jak jen může. Pasivně přihlížet a dělat, že ho to nezajímá, že se to jeho rodiny netýká, může jen do té doby, než na to sám nebo jeho blízcí tvrdě doplatí. Na nápravu pak bývá obvykle pozdě.

2.1.6. Historický vývoj výchovy ve volném čase až po současnost

Pohledy na chápání volného času ve vývoji lidské společnosti se velmi různí. V dějinách lidstva existovalo a existuje mnoho názorů na tuto problematiku.

První ucelenější pojetí se objevuje v dílech řeckých filozofů. Ti nazývali volný čas „scholé“, což v překladu znamená přestávka, odpočinek, nedostatek práce, volný čas apod. Thales Milétský vyslovil myšlenku: „Za šťastný je možno pokládat ten dům, jehož pán má nejvíc volného času“ (J.Brindza 1984, s.10).

Aristoteles určuje význam volného času na základě zjištěného kontrastu mezi prací a volným časem. Volný čas podle něj neznamenal ani konec práce, ani odpočinek v dnešním pojetí, ale práce znamenala pro něj a pro jiné svobodné řecké občany konec volného času. Pracovat znamenalo nemít čas, nemít štěstí.

Jeho koncepce pojetí volného času je založena na předpokladu rozdělení společnosti na svobodné občany a nesvobodné otroky. Kontrast mezi prací a volným časem je zde ztotožnitelný s tímto rozdělením společnosti.

Volný čas se zde rozvíjí autonomně, nezávisle na sféře práce.

Středověk - stejně jako starověk - nachází blaho v rozjímání. Práce je trestem za prvotní hřích a současně prostředkem pro umrtvování těla. Ani ve středověku s jeho asketickým chápáním lidské práce a života nemohlo vzniknout humanistické hodnocení a chápání volného času. Hovořit zde o volném čase v dnešním slova smyslu není možné.

Proto někteří autoři popírají existenci volného času ve starověkých a feudálních společnostech. Tvrdí, že volný čas má specifické znaky, které charakterizují až společnost zrozenou z průmyslové revoluce. Do počátku dvacátého století byl pracovní čas velmi dlouhý, volný čas představoval jen zanedbatelnou část dne. Pro dělníky se mimopracovní čas redukoval jen na uspokojení nevyhnutelných fyziologických potřeb, na obstarávání nezbytných prostředků a pod. Trávení času volna na jiné účely bylo v podstatě záležitostí majetné vládnoucí třídy. Teprve s rozvojem techniky se pracovní čas zkracoval a mimopracovní prodlužoval. Vznikl tak jistý fond volného času.

Teprve po druhé světové válce se podstatně mění náhled na vztah práce a volného času. Lidé jsou přímo podněcováni k pěstování svých zálib, k využívání volného času.

„Volný čas v moderním slova smyslu tedy nejprve předpokládá práci, a to práci speciálně organizovanou. Volný čas je tak od ní zcela jasně oddělený (J.Brindza 1984 s. 12).

2.1.7. Historie volného času dětí

Vztahy práce a volného času se týkaly nejen dospělých, ale i mnoha dětí, které se v devatenáctém století aktivně podílely na výrobním procesu.

Uzákonění povinné školní docházky koncem osmnáctého století se může pokládat za hranici, od které se vytvářely první náznaky volného času dětí. Ze začátku však dětem jen přibyla další povinnost – školní docházka. O tom, že

společnost nebo aspoň některé její složky pochopily potřebu organizovat činnost dětí ve volném čase, svědčí skutečnost, že začaly vznikat organizace dětí a mládeže. Tyto organizace s různými cíli získávaly děti a učily je využívat volný čas nebo aspoň organizovaly činnost mimo vyučování.

Ve druhé polovině devatenáctého století vzrůstá činnost katolické církve, která pořádala nedělní shromáždění a besídky. Vlastenečtí učitelé organizovali dětem volný čas v hudebních, divadelních a jiných souborech. Založení Pražské tělocvičné jednoty (Sokola) v roce 1862 bylo významným činem, který nesmírně ovlivnil využívání volného času dospělých a později i dětí. Vyjmenujme ještě další instituce, které byly v oné a následující době důležité pro volný čas dětí. K některým se pak ještě vrátíme podrobněji.

Byly zakládány chudobince, různé dobročinné spolky, skauting, YMCA, YWCA, Červený kříž, Orel, DTJ a jiné. Volný čas dětí, jejichž oba rodiče pracovali, přinesl s sebou i řadu problémů. Společnost proto sahala k jakési prevenci negativních sociálních jevů a zřizovala ve větších městech různé dětské školní útulky. V nich měly být děti chráněny před špatnými morálními vlivy. Bývaly zaměstnány různou převážně manuální činností a dostávaly částečně stravu. Tyto instituce zaměřené převážně na dozor a sociálně charitativní starostlivost však byly do určité míry i výchovné (J.Brindza 1984 s.22). Ve dvacátých letech minulého století u nás vznikla organizace Skauti práce a Spartakovi skauti, kteří se v roce 1924 spojili ve Spartakovy skauty práce. Obsahem jejich činnosti byly kromě jiného i výlety, sportovní a turistický výcvik, táboření, kulturní programy a jiné. V první polovině třicátých let vznikli Mladí průkopníci a Červení průkopníci. Za protektorátu byla činnost některých pokrokových a vlasteneckých dětských organizací zakázána a některé se přesunuly do ilegality.

Vysvětleme některé zkratky a vraťme se k nejvýznamnějším (YMCA – církevní sdružení – „Young Men's Christian Association“, volně přeloženo „Křesťanské sdružení mladých mužů“, pro ženy je obdobná YWCA. Jejich činnost je v současné době obnovena. Orel (založený 1908) byla obdoba Sokola pro křesťanské (katolické) děti, DTJ (založeny 1903) byly Dělnické tělovýchovné jednoty.

Významná organizace, která působí i v současnosti, je **Sokol**. Když ji v roce 1862 Dr. Miroslav Tyrš zakládal, jistě netušil, jaký obrovský rozmach tuto organizaci čeká, že nám ji bude závidět celý svět. Jedenáct všesokolských sletů opakujících se pravidelně po šesti letech (bohužel s válečnými přestávkami) je toho dokladem. Poslední slavný XI. všesokolský slet byl v roce 1948. Tyršovými myšlenkami dodnes žijí mnozí krajané v USA a na každém sletu jako hosté vystupovali. Tyršovi šlo především o harmonický rozvoj tělesné, duševní a morální stránky osobnosti a následně ideálního zdravého vyspělého národa. Co člen Sokola, to vlastenec a silný, statečný obránce vlasti. Sokol kromě tělesných cvičení vyvíjel i osvětovou činnost (zřizoval vlastní knihovny, organizoval vzdělávací činnost, provozoval divadla apod.). Sokol měl zázemí nevidaně široké, organizace byla v každé i zapadlé vesničce, většina obyvatel byla členy, každý chodil cvičit a měl stejnokroj. Hromadná vystoupení bývala místní, okrsková, župní a celostátní v Praze na největším stadionu světa, na Strahově. Takový rozmach, zájem a sdružení do dobrovolné organizace se sotva ještě někdy bude opakovat.

Dalším hnutím, vyvíjejícím činnost v duchu ušlechtilých ideálů, je skauting, respektive jeho česká odnož, **Junák**.

Skauting založil v roce 1908 ve Velké Británii generál R. Baden-Powell a v letech 1911-1912 jej uváděl do Čech pražský středoškolský profesor Antonín František (řechený Benjamín) Svojsík, pedagog, výborný tělocvikář a zkušený cestovatel. Léta se zabýval studiem všestranné přirozené výchovy ve volné přírodě. Sám byl sokolský činovník a výchovný vliv na mládež chtěl co nejvíce a všestranně rozšířit. Navázal styk s B. Powellem a získal výhradní právo k překladu díla „Scouting for Boys (Skauting pro hochy). Skautská hnutí studoval ještě v Belgii, Dánsku, Švédsku a Německu, aby viděl, jak se osvědčuje převzetí myšlenky z ciziny. Cítil, že pro naše poměry bude třeba dílo přepracovat a doplnit. Plán realizoval až po poradách s vynikajícími odborníky a vzdělanci - profesory Masarykem, Drtinou, Čádou, ale i se spisovatelem Aloisem Jiráskem a Zikmundem Wintrem. Stal se prvním náčelníkem spolku **Junák - Český skaut**. Učil tehdy na žižkovském reálném gymnáziu a jeho žáci se stali prvními skauty. Zanedlouho vznikl ucelený mimoškolní výchovný systém se svými specifiky. Prvním je opravdu to mimoškolní působení, protože skauting předpokládá, že

škola svou úlohu, kterou má, plní, a proto ji nechce suplovat. Druhým specifikem je lidské společenství vytvářené oddílem a družinou, jež odpovídá příslušnému vývojovému stupni dospívajícího chlapce či děvčete. Třetím specifikem je oddělená výchova chlapců a děvčat. A náplň? Ta je nesmírně bohatá a rozmanitá: táboření, pobyt v přírodě, polní hry, signalizace, lasování, učení se lesní moudrosti, chování v přírodě a její ochraně, detailně propracovaný systém odborného růstu a zkoušek, odznaků, systém hierarchie podle prokázaných schopností. Před členy jsou stále kladeny cíle, které jsou jistě dosažitelné, a proto se o ně junáci s vervou pokouší a cílů postupně dosahují. Je to nepochybně moderní výchovný systém, který se svébytnými metodami snaží rozvíjet osobnost mladých lidí a připravit je na zvládání složitých životních situací a úkolů – to vše v úzkém kontaktu s přírodou jako hlavním rozvíjejícím činitelem.

Hlavní snahou je z dětí vychovat lidi, kteří nebudou myslet jen na sebe, dokáží nezištně pomáhat bližním, zastat se bližního, jejichž mluva bude lepší než je běžný standard. Vyplývá to ze zákonů a hesla “Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle“, je prospěšný, pomáhá jiným, plní aspoň jeden dobrý skutek denně. Skauting je tedy určitý životní styl, který se postupně vytváří a provází dítě celým životem, vytváří přitom přátelské vztahy. Na dokreslení uvádím už jen věkové členění organizace :

6 – 11 let: hoši - vlčata , dívky - světlušky

11 – 15 let: hoši - skauti, dívky - skautky

15 – 18 let: hoši - roveři, dívky - rangers

dospělí: oldskauti, činovníci.

Oddíly se dělí na malé skupinky, družiny, jejichž činnost řídí starší a zkušenější děti – rádci.

Obě posledně jmenované organizace, jak už bylo řečeno, vychovávaly tělesně zdatnou a charakterově pevnou mládež, která pokud by nebyla cele oddána totalitnímu režimu, představovala samozřejmě jisté nebezpečí. Proto byly obě na konci 30. let zrušeny. Bylo trestné mít doma uschovaný i sokolský kroj.

Junák byl ve vlasti zrušen 28.října 1940 (jak symbolické). V květnu 1941 byl obnoven ministerstvem vnitra exilové Benešovy vlády a částečně pracoval

v zahraničí. Doma byl obnoven v roce 1945 a úspěšně začal pracovat. Mezi léty 1948 – 1951 byly pokusy o začlenění Junáka do ČSM a byly také z velké části provedeny, ale skautské myšlenky byly neustále potlačovány. 1. ledna 1951 byl rozhodnutím ÚV ČSM Junák definitivně rozpuštěn. Na důkaz správnosti tohoto rozhodnutí bylo mnoho skautských funkcionářů v nezákonných a vykonstruovaných politických procesech obviněno z mnoha protispolečenských činů a odsouzeno k mnohaletým trestům.

Výchovy české a slovenské mládeže se ujala nově vytvořená monopolní organizace pionýrská (založena 1949).

V roce 1968 byla činnost Junáka na krátký čas obnovena a v roce 1970 opět zakázána. Jak je toto hnutí čínorodé, životaschopné a stále žije v myslích lidí, dokázalo ihned po listopadu 1989. Činnost Junáka byla takřka okamžitě obnovena. Již 2. prosince 1989.

Všechny základní myšlenky jakéhokoliv hnutí bývají krásné a velkolepé, dokud se nezačnou nějakými vnějšími vlivy deformovat. Nejinak tomu bylo i u PO. Hned na začátku mohly být děti nadšené. Současní sedmdesátníci vzpomínají rádi na letní tábory v letech 1949 a 1950, které vedli zkušení učitelé, většinou sokolové a junáci. Náplň táborů byla velmi přitažlivá pro všechny děti. Sport, závodivé a bojové hry, soutěže, hudební vystoupení, divadlo, turistika, svépomocné práce. S pýchou vzpomínali, jak byli užiteční, jak starší chlapci celé tři neděle zásobovali kuchyň dřevem z lesa a demolic (paliv byl po válce nedostatek) a ostatní táborníci sbírali borůvky, maliny, houby do táborové kuchyně.

Potom se však vehementně a necitlivě začalo politizovat. Úplně všechno, i ta nejprostší hra a zábava, bylo komunistickými ideology zkoumáno, zda je v nich dost politiky, zda jsou dost ideově zaměřené. Také druhé nebezpečí se začalo brzy projevovat. Bylo to tzv. „poškolšťování“ velké části zájmové činnosti zejména ve školních družinách. Toto kritizuje i V. Bláha (1984 s. 13). Pionýrské hnutí v podstatě degenerovalo. Znechucení pionýrští vedoucí, kteří byli stále někým hlídáni a kritizováni, kterým do jejich práce mluvil každý ideologický tajemník KSČ, přenášeli své znechucení na děti. Těm by se rozhodně líbilo volný čas trávit lépe a smysluplněji. Cesta byla jediná, odpolitizovat a odškolštit.

Mnohým vedoucím se podařilo aspoň částečně ideology od zeleného stolu, kteří nikdy s dětmi nepracovali, přesvědčit nebo svou dobrou práci částečně ukryt*).

2.1.8. Vývoj po roce 1990 do současnosti

Po roce 1990 se násilně sjednocená dětská organizace PO SSM rozpadla. Zintenzivnil se integrační proces a sbližování obou částí Evropy. „Úmluva o právech dítěte OSN z 20.11.1989“ vyznačila společné momenty nové Evropy (J. Pávková, 1999 s. 26).

U nás byly zachovány DPM pod novým názvem DDM (jako velice pozitivní a perspektivní zařízení pro výchovu dětí a mládeže ve volném čase). Monopolní PO zmizela a náplní práce ve volném čase se začala zabývat celá řada starších, ale i nových institucí.

*)Měla jsem možnost nahlédnout do archivu DDM „Smetanka“ v Novém Boru a našla jsem tam některé dokumenty z osmdesátých let, které považuji za velmi kvalitní. Třeba sport se při DPM (dnes DDM) velmi zdařile a hlavně masově rozvíjel. Judo, karate, košíková, orientační běh, sjezdové lyžování a další. Sama jsem byla členkou závodního družstva sjezdařů při DPM a moc ráda na tuto závodní kariéru vzpomínám. Jezdili jsme „Lužický pohár“ v Lužických horách. Šest oddílů, dvanáct závodů, postup na krajské závody (v Krušných horách a v Jizerských horách) a postup na závody republikové. Na Lužický pohár nás jen z Nového Boru jezdil celý autobus. Stejná účast nebo větší byla z České Lípy, z Děčína, z Varnsdorfu, ze Stráže pod Ralskem, z Verneřic. (V současnosti má stejný lyžařský oddíl necelou čtvrtinu členů. Kam se poděl zájem dětí a rodičů? Nebo soutěž vypsaná DPM v Novém Boru „Táborové Plameny“ pro tři kategorie mladších dětí a „Táborové Cesty“ pro tři kategorie starších dětí, kterých jsem se osobně zúčastnila. Nápadně připomínají organizaci Junáka (připomenu jen důkaz tábornických dovedností, důkaz tvořivosti, důkaz tělesné zdatnosti). I toto byla PO na konci sedmdesátých a osmdesátých let. Domnívám se, že to bylo jen a jen v lidech. Někteří vedoucí a trenéři byli prací s dětmi přímo posedlí a děti je měly rády a šly za nimi. Myslím si, že takto to bylo, je a bude i v budoucnosti.

(Volně zpracováno podle vyprávění a zápisků pamětníků Mgr. Jaroslava Löfflera, vedoucího junáckých táborů a Mgr. Milana Holubce, trenéra kanoistiky a sjezdového lyžování, člena Sokola od roku 1945.)

Ze školských zařízení jmenujme Domovy mládeže, zařízení pro ústavní výchovu, pro ochrannou výchovu, diagnostické ústavy, speciální výchovná zařízení (dětské výchovné ústavy, výchovné ústavy pro mládež), zvláštní školy internátní. Při školách ještě zmiňme školní družiny pro mladší děti a školní kluby pro starší děti.

Z nových nebo obnovených organizací jmenujme:

Sdružení dětí a mládeže

Junák (asi 55 000 členů všech věkových kategorií podle údajů IDM 2001)

Pionýr (asi 24 000 dětí podle IDM 2000)

Česká tábornická unie (navazuje na historické trampské hnutí z první republiky)

Duha (zaměřuje se na hry, psychologické hry a recesi)

Hnutí Brontosaurus (zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí)

YMCA (bylo popsáno výše na s.30)

Sportovní kluby: Sokol, Jiskra, Slovan aj. (asi 250 000 dětí - IDM 1996)

ZUŠ (Základní umělecké školy)

Jazykové školy

Český červený kříž

Hudební mládež

Sdružení hasičů ČR (intenzivně pracující s dětmi hlavně na vesnicích, pořádá soutěže a pod.)

Organizace národnostních menšin (např. Harcerstwo Polskie v ČR)

Sdružení zdravotně postižených občanů

Organizace církví a náboženských společností

V současné době je registrováno u nás několik set dalších organizací pracujících s dětmi a mládeží, z nichž většina má pouze regionální či místní působnost (J. Pávková, 1999 s. 151).

Co říci na závěr této části? Dané téma je velice široké a nesmírně obsáhlé. S jakými vyhlídkami můžeme počítat do budoucnosti ?

Nejdůležitějším úkolem a cílem všech institucí zabývajících se volným časem dětí a mládeže je umožnit aktivní účast na činnostech ve volném čase každému dítěti, každému mladému člověku. U rizikových jedinců a skupin je nutné za těžiště snah o úspěšné zvládnutí výchovných integračních procesů pokládat prevenci. Stále se rozšiřuje nabídka institucí, které se danou problematikou zabývají. Zařízení a aktivity volného času již překročily hranice resortů školství a mládeže. Nabídka je a musí být stále rozsáhlejší a rozmanitější ze všech oblastí (kultury, sociálních věcí, vnitra a spravedlnosti, péče o životní prostředí). Na vytvoření nabídky musí spolupracovat stát, místní i regionální samosprávy, dobrovolná sdružení, hromadné sdělovací prostředky i komerční sektor (volně podle Pávkové 1999 s. 203).

Většinou jsme mluvili samozřejmě o celé společnosti. Někteří z nás však mohou zcela konkrétně ovlivnit život třeba jen malé skupiny dětí či dospívající mládeže, s nimiž se denně setkávají. My všichni máme velkou odpovědnost.

Přejme si, aby nám naše současná a hlavně i každá budoucí společnost dokázala vytvořit kvalitní podmínky pro naši práci.

3. Metodologická část

3.1. Úvod do teorie vědeckého poznávání

3.1.1. Hlavní cíle vědeckého poznávání

(popis – predikce - vysvětlení)

Popis a utřídění (deskripce a klasifikace) je prvním úkolem. Popisujeme situace, okolnosti, věci a události. Nejprve si všimáme charakterických znaků a potom se snažíme na základě porovnávání částí a kousků těchto znaků o jejich utřídění „škatulkování“, **kategorizování**. Dokonce jim dáváme i společné zastřešující názvy. Nelze se však omezit jen na tyto otázky a cíle. „Vyznat se“ a „porozumět“ znamená víc než jen popsat a utřídít.

Jednou z velmi praktických úloh vědy je umět předvídat.

Predikce jako další úkol vědeckého poznávání rovněž vychází z popisu jevů. Na rozdíl od něho však svou pozornost soustřeďuje na vztahy mezi těmito jevy. Ptáme se na souvislosti dvou i více jevů. Tedy znamená rozhodně víc než jen popsat nebo předpovědět. Ale my „zvědavci“ se na závěr vždy ptáme „proč“? Konstatování o těsnosti vztahu není totiž automaticky závěrem o příčině a následku. Otázka „proč“ se tedy týká hlavně hledání **vysvětlení (explanace)** příčinných souvislostí. Toto nacházení vysvětlení je tedy třetím základním úkolem vědeckého poznávání. (Ján Ferjenčík 2000 s. 16.)

Čeho se při pozorování jevů a vyvozování závěrů nutno vyvarovat? Již před více než sto lety porovnával americký filosof Charles Sanders Peirce vědecký způsob poznávání světa se třemi jinými metodami získávání poznání a jeho fixování, které bývají zažité, ale někdy neúčinné. Tyto tři metody nazval :

- a) **metoda authority**
- b) **metoda lpění aneb tradice**
- c) **metoda a priori**

Ad a) – převezmeme již hotový názor od někoho, komu věříme. **Autorita** nám přece řekne, co je pravda a co ne (příklady z praxe: je to pravda, protože to maminka

řekla, a ta má vždycky pravdu). Autorita je také bible či korán – zdroje považované za neomylné. Nebo šíření poplašných zpráv a výmyslů v rozhlase, tisku, televizi – tyto instituce jsou přece autority – kromě některých zpráv na Silvestra a 1. dubna, ale i těm, zcela jasně myšleným v legraci, je půlka národa ochotna věřit. Ale pozor, tento způsob získávání přesvědčení nelze úplně ztracovat. Nemůže být naprosto nevhodný. Není prostě možné, aby každý z nás zkoumal všechno, co jej obklopuje a s čím přichází do styku. Pomocí metody autority se člověk orientuje s vynaložením minimálního úsilí.

Ad b) Metoda lpění(nazývaná též metodou tradice) je konzervatismus se vším všudy. Člověk si uchovává názor a konzervuje jej bez ohledu na nové okolnosti a důkazy, které mu jednoznačně protirečí. Ján Ferjenčík uvádí podle Kerlingera (2000, s. 18) „Lidé se často pevně drží pravdy, o které vědí, že je pravdou, protože ji pevně drží, protože ji vždy znali jako pravdu“. Jako příklad zde mohou sloužit různé národnostní nebo rasové předsudky (popírání holocaustu, uctívání Stalina v současném Rusku). Poznávací hodnota této metody je minimální.

Ad c) Pojem „a priori“ použil Peirce zřejmě proto, že k nějakému rádobý „poznání“ můžeme dojít ještě před samým kritickým přezkoumáním věci nebo jevu prostě na základě toho, že něco zcela jasně „vypadá logicky“. Jako příklad mohu uvést po staletí zafixovaný názor, že Slunce obíhá kolem Země. Tato metoda poskytuje člověku určitou orientaci. Ta je však málo věrohodná a málo spolehlivá.

Kvantitativní versus kvalitativní výzkum

Záměr a cíl **kvantitativního** přístupu k problému, je testovat hypotézy. Přibližně takto: „pokud obecně platí, že....., potom za daných okolností můžeme očekávat, že“ tento typický příklad kvantitativního přístupu ve zkoumání má spíše deduktivní charakter.

Naproti tomu **kvalitativní** přístup není potvrdit nebo vyvrátit předem stanovené hypotézy, nýbrž získat vhled, porozumění, orientaci. Je to výzkum spíše heuristický (objevitelský) s převážně induktivním zaměřením (Ferjenčík, 2000 s. 245).

Vědecké metody musí mít jisté vlastnosti, které jsou pro ně přímo charakteristické. Jsou to systematičnost, organizovanost, empirická povaha, objektivita a verifikovatelnost (ověřitelnost) sebekorekce (pokud je vědecké tvrzení založeno na empirickém zkoumání a je ve své povaze objektivní, je možné jeho platnost znovu a znovu ověřovat za stejných i za změněných podmínek, a nedostatky a omyly budou

identifikovány a opraveny). Věda si totiž nedělá iluze o tom, že nalezne pravdu, ale vědecká metoda je vždy cesta, jak se pravdě nepřetržitě přibližovat. (J. Ferjenčík, 2000 s. 21.)

3.1.2. Projekty psychologického výzkumu

Úkol se nám může zdát obvykle jednoduchý, ale vždy je velmi pracný. Zamýšlíme-li zkoumat nějaké jevy, vytvoříme si určitý plán – projekt, jak, kde, na čem, s kým budeme pracovat. Je nesmírně důležité vyvarovat se obvyklých chyb. Budeme-li pracovat se skupinami lidí, musíme dbát na jejich ekvivalentnost. Jinak budeme porovnávat neporovnatelné. Nebezpečná je **experimentální mortalita**. Např. některé dotazníky se nevrátí, někteří důležití lidé nepřijdou. Nebezpečná je i **reaktivita** pokusných osob (někteří vycítí, co by se od nich mělo očekávat a pokusí se tedy chovat očekávaným způsobem - budou lhát hlavně děti, možná i rodiče).

Metodologie dnes zná celou řadu typů vnějších proměnných, které mohou nežádoucím způsobem vstupovat do experimentu a znehodnocovat tak jeho vnitřní validitu (např. statistická regrese, interakce neekvivalentních skupin se zráním apod.).

Metody kontroly vnějších proměnných

1. **Eliminace** – vyloučení, izolace (I.P. Pavlov konal své pokusy v laboratoři, kterou nazýval věží mlčení). Některé vnější rušivé vlivy lze vyloučit, jiné ne. Nelze např. eliminovat věk, zkušenosti, motivace, postoje apod.
2. **Stabilizace** - nedovolíme některým prvkům, aby variovaly. Zejména ty, kterých se potřebujeme zbavit a nedaří se nám to, se snažíme aspoň udržet po celý pokus na konstantní úrovni.
3. **Znáhodňování a vyrovnávání** – vybrané skupiny musí být zásadně **ekvivalentní**. Je důležité, aby v nich bylo stejné množství bystrých, průměrných i slabých jedinců, aby skupiny byly rovnocenné co do inteligence.

Výběry vzorků respondentů

Příležitostný výběr – jeden z nejslabších článků. Jde obvykle o výběr dobrovolníků nebo jedinců, kteří jsou právě po ruce.

Lavinový výběr - používá se výjimečně. Např. při zkoumání kriminálních živlů, do jejichž společnosti nemůžeme jen tak proniknout. Získáme-li jednoho, můžeme jej přemluvit, aby přivedl dalšího, a tak se skupina vlastně nabalí jako sněhová koule.

Náhodný výběr je nejobvyklejší a pro nás nejdůležitější. Ten lze ještě dále dělit:

1. **jednoduchý** - zcela obvyklý
2. **stratifikovaný** - (pokud jsou jednotlivé vrstvy – straty - v populaci různě početné, přeneseme tuto proporcionalitu i do výběru vzorku (např. počet středoškoláků, počet učňů apod.). Samozřejmě pokud jsou naše informace o heterogenní populaci spolehlivé a stratifikaci provedeme rozumně, lze předpokládat, že náš stratifikovaný náhodný výběr povede zpravidla k tvorbě reprezentativnějšího vzorku než při jednoduchém náhodném výběru
3. **skupinový** - může jít i o výběr skupin, které včleníme do skupin větších apod. Pravidlo při výběru skupin je toto: „Vybírejte raději větší počet malých skupin než malý počet velkých skupin“.

3.2. Metody používané při šetření

3.2.1. Pozorování (co? jak?)

Pozorování je vždy selektivní (z přístupných dat jsou „vybrána“ pouze některá a zařazujeme je do určitých obvykle předem připravených **kategorií** (jako příklad poslouží třeba kategorie typů chování). I tato metoda má své zákonitosti a vlastnosti, aby byla účinná. Které to jsou ?

1. **Komplexnost** - jakékoliv chování je možné zařadit do jisté kategorie.

2. **Nezávislost** - kategorie se nesmí překrývat.

3. **Konkrétnost a jasnost** výstižně pojmenovat každou kategorii a co nejpřesněji definovat – důležitý je zákaz interpretací (od pozorovatele se očekává a vyžaduje, aby zapsal, co vidí a ne, co si o dané situaci myslí a jak ji teď právě chápe). Př. Úsměv-interpretace - dobrosrdečný, sebevědomý, falešný, nucený, předstíraný – není možné to vše pozorovat bezprostředně bez analýzy dalších vjemů a důsledků.

4. **Přehlednost** - počet vytvořených kategorií nesmí být příliš nízký ani vysoký (10-20).

Vzorkování pozorování

Místo sledování celé množiny prvků vybereme vzorek. Ten má být natolik reprezentativní, aby nám jeho intenzivní studium umožnilo učinit induktivní zevšeobecnující závěry o celé množině.

Vzorkovat můžeme a) čas

b) události

Zaznamenávání závisí na zvolené strategii. Buď zaznamenáváme pozorování chronologicky, nebo používáme předem připravenou kategorizaci, do níž zaznamenáváme frekvenci výskytu nebo čas trvání výskytu určité jednotky chování - zaškrtávací seznam apod. Máme samozřejmě předem připravený formulář.

Pozorovatel má vždy svou specifiku - sleduje zvenčí, je znám, je utajen, je přímo účasten dění, není účasten dění apod. Volíme podle různých hledisek, aby zkoumání bylo co nejobjektivnější a nebylo osobou pozorovatele nijak narušeno; i on je vnější proměnná.

3.2.2. Rozhovor

Představuje zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat. Nevýhodou je, že výzkumník aktivně vstupuje do situace, čtě nechtě ovlivňuje i množství a charakter informací, které mu respondent sdělí nebo také nesdělí. Je totiž často důležité, jak se ptáme a kdo se ptá. Někdy je rozdíl i v tom, zda se ptá muž nebo žena. Ženě se prý svěřujeme lehčeji. To, co si myslíme nebo cítíme, není vždy možné adekvátně vyjádřit pomocí řeči. Dalším problémem je přenos zakódované informace. Čím je kanál delší a má víc zprostředkovatelů, tím je větší riziko „šumů“, zkreslení, výpadků informací (klasickým příkladem je dětská hra na tichou poštu) (J. Ferjenčík, 2000 s.173).

O jazykové komunikaci platí :

- řečené málokdy odpovídá zamýšlenému

Pravidlo: Dbejme na přesnou a jasnou volbu slov

- přenos deformuje informaci

Pravidlo: Čím více je informace zprostředkována, tím méně je důvěryhodná. (Pokud to lze, získávejte informace „z první ruky“ nebo též „od pramene“

- slova a výpovědi mohou mít mnoho různých významů

Pravidlo: Nevěřme, že naše interpretace cizí výpovědi skutečně odpovídá tomu, co měl na mysli komunikující.

Typologie rozhovoru

Nejčastěji nás zajímá cíl rozhovoru, a proto může v zásadě sloužit jako

- nástroj pro získávání informací (poznávací rozhovor)
- nástroj na ovlivňování (formativní rozhovor)

Poznávací rozhovor – hlavní tok komunikace vede od interviewovaného, který sděluje, produkuje informace k interviewujícímu, který stimuluje produkci informací

Formativní rozhovor – hlavní tok komunikace vede od terapeuta, učitele, vypravěče, kteří formují informacemi - ke klientu, žáku, posluchači, kteří jsou formováni informacemi

3.2.3. Dotazník

Jde o simultánní zadání velkému počtu respondentů. Je to v podstatě standardizované interview předložené v písemné podobě.

Výhody dotazníků:

- úspora času a finančních prostředků
- možnost rychlé a dobré kvantifikace

Nevýhody dotazníků

- menší pružnost (nelze klást doplňující otázky)
- formulace otázky musí být dostatečně srozumitelná všem respondentům
- obvykle nižší věrohodnost dat (umožňuje sice vyřadit nejméně věrohodné sety odpovědí, ale neumožňuje se přiblížit k pravdivým)
- příprava dotazníku si vyžaduje větší pečlivost než příprava interview (J. Ferjenčík, 2000 s. 183)

Grafická prezentace dat

V současné počítačové grafice existuje celá řada možných grafických interpretací, které se liší hlavně formou a grafickou dokonalostí. Jako základní způsoby se však používají tři:

1. **koláčové diagramy** jsou vhodné pro nominální úroveň, jež reprezentuje kvalitativně rozdílné kategorie
2. **histogramy**
3. **polygony** - vodorovná souřadnice histogramu či polygonu obvykle znázorňuje různé úrovně zkoumané proměnné, svislá souřadnice zobrazuje frekvenci či počet výskytu (odlišujeme barvami nebo různým šrafováním a stínováním).

3.3. Praktická aplikace metodologických postupů

3.3.1. Stanovení základních úkolů šetření

Cíle šetření jsou formulovány už v úvodu práce. Pro praktickou část práce byly stanoveny následující úkoly:

- 1) zjistit frekvenci druhů organizované zájmové činnosti žáků druhého stupně základních škol (srovnat se stejně starými gymnazisty)
- 2) zjistit míru času, kterou těmto činnostem věnují
- 3) porovnat obsah a rozsah trávení volného času u chlapců a děvčat
- 4) zjistit informovanost žáků o možnostech trávení volného času v místě školy, v místě bydliště
- 5) zjistit míru informovanosti rodičů o trávení volného času svých dětí
- 6) zjistit druhy zájmové činnosti, které by žáci chtěli realizovat, ale tuto realizaci nelze provést, protože pro ni nejsou v místě bydliště podmínky, případně existují další překážky v realizaci přání žáků
- 7) zjistit shodu společných zálib dětí a rodičů následně i míru využívání této shody

3.3.2. Popis metod použitých při šetření

K šetření bylo použito dvou doporučovaných metod:

- 1) dotazníku
- 2) rozhovoru

První metodu jsme použili proto, abychom měli možnost zjistit co nejvíce požadovaných informací u většího počtu respondentů v co nejkratším časovém úseku. Abychom co nejlépe zajistili plnění stanovených úkolů, sestavili jsme a použili dotazníky dva.

Dotazník pro žáky (viz Příloha 1.) a dotazník pro rodiče (viz Příloha 2), který doplňoval údaje a ověřoval pravdivost některých údajů z dotazníku pro děti. V obou dotaznících bylo použito obou obvyklých forem (uzavřené i otevřené). Tzn., že na některé otázky respondenti odpovídali jednoduše zaškrtnutím hotové odpovědi, nebo ANO, NE. U některých otázek měli naopak možnost formulovat své odpovědi sami, u některých mohli dokonce uvádět různé důvody, proč odpovídají právě tak, jak odpovídají. Chtěli jsme tak poznat názory rodičů na trávení volného času jejich dětí.

Původně jsme zamýšleli a dokonce si připravili téma pro projektivní metodu: zadat žákům slohovou práci na téma „Co bych rád dělal nebo přál si dělat ve svém volném čase, kdybych nebyl nikým a ničím omezován“, ale z technických důvodů to nebylo možné. Tato otázka pak byla zapracována do dotazníku.

Dotazníky jsme pak zpracovávali metodami kvantitativní a kvalitativní analýzy.

Vypracovali jsme frekvenční tabulky. Na základě získaných údajů byly sestrojeny grafy.

3.3.3. Výběr respondentů

S laskavým dovolením ředitelů škol a ve spolupráci s ochotnými učiteli jsme šetření provedli ve čtyřech školách v České Lípě (okresní město), v Novém Boru (páté největší město Libereckého kraje) a v Poniklé (středisková vesnice v Podkrkonoší).

4. Praktická část

4.1. Uspořádání a průběh šetření

4.1.1. Příprava výběru respondentů (výběr škol)

Výběr škol nebyl náhodný. Byly vybrány záměrně jen čtyři školy ze šesti oslovených, a to podle vstřícnosti ředitelů a ochoty učitelů.

- 1) ZŠ Pátova Česká Lípa
- 2) ZŠ Náměstí Míru Nový Bor
- 3) ZŠ Poniklá
- 4) Gymnázium Česká Lípa

Šetření probíhalo v šestých a devátých třídách, na gymnáziu v odpovídajících třídách (primách a kvartách).

4.1.2. Způsob a průběh šetření

Při shromažďování údajů o volném čase jsme se snažili postupovat vždy stejně. Vyplňování dotazníků probíhalo v dopoledních hodinách. Termín byl na škole vždy předem domluven. Metoda byla podpořena přímým kontaktem žáků (respondentů) s učitelem (informátorem), aby byl eliminován problém špatného pochopení otázek, což se při použití této techniky někdy stává. Abychom docílili co největší pravdivosti získaných údajů, uspořádali jsme šetření anonymně. I při návratu rodičovských dotazníků jsme se snažili o to, aby děti měly opravdu pocit anonymity (dotazníky byly vybírány v obálkách). Každému dítěti byly rozdány najednou dva dotazníky, z nichž jeden byl pro dotazovaného, druhý pro rodiče. Oba dotazníky byly označeny stejnou šifrou v rozlišení a, b.

Je jasné, že žádné očekávání nesmí výsledky šetření ovlivnit. Přednost mají fakta. Pozitivním výsledkem nemusí být vždy zdárně vyřešený problém, ale i formulace nových otázek a vytyčení nových problémů. Z hlediska objektivního poznání je rozhodně i negativní zjištění významným poznatkem.

4.2. Výsledky a jejich zpracování

Primární údaje získané vyšetřením jednotlivých vzorků pomocí dotazníkové metody jsou statisticky zpracovány, vyjádřeny reálně i v procentech a zaneseny do tabulek a grafů.

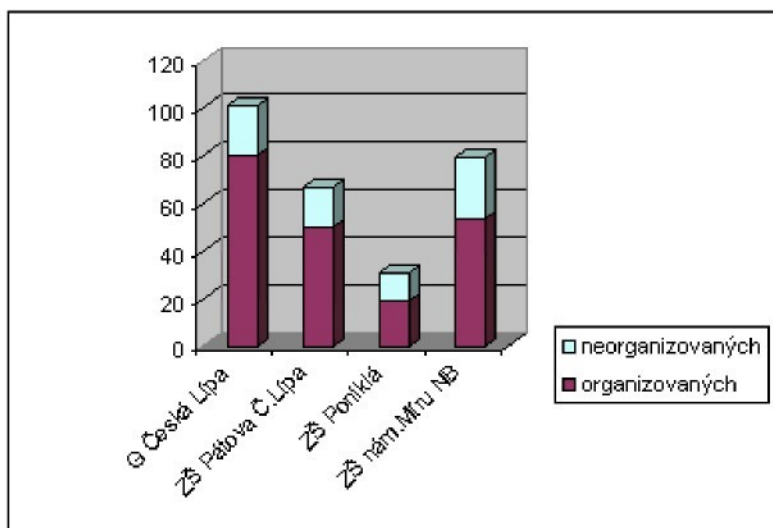
Celkem bylo dotazováno 278 žáků ze čtyř výše uvedených škol viz tabulka. Organizováno je 202 žáků, neorganizováno je 76 (27,34 %), téměř jedna třetina. Naproti tomu mnoho žáků organizovanými aktivitami přímo hýří a mají jich několik.

Z průzkumu vyplývá, že 136 chlapců pracuje celkem v 173 kroužcích 142 dívek ve 176 kroužcích.

Tabulky a grafy účasti respondentů z jednotlivých škol a počet organizovaných a neorganizovaných v zájmových kroužcích.

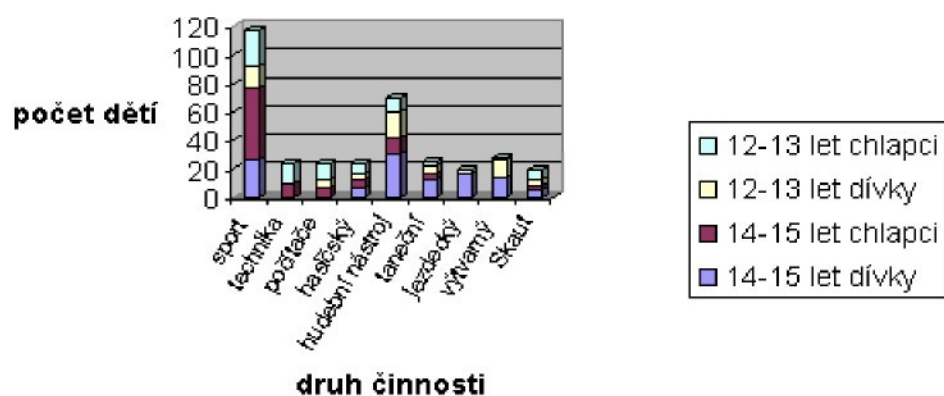
Tabulka organizovanosti žáků v zájmových útvarech dle škol

	organizovaných	neorganizovaných	procent
G Česká Lípa	80	21	20,8
ZŠ Pátova Č.Lípa	50	17	25,4
ZŠ Poniklá	19	12	38,7
ZŠ Nám.Míru NB	53	26	32,9
celkem	202	76	27,3

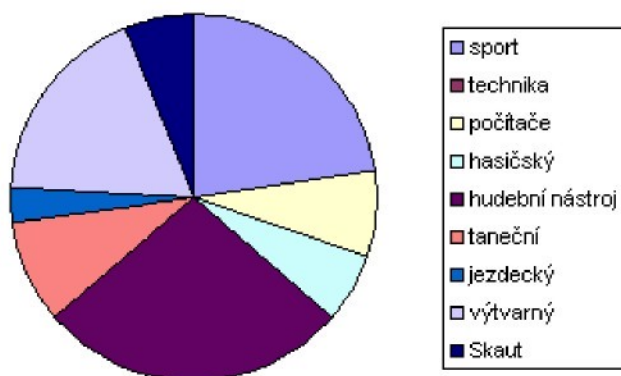

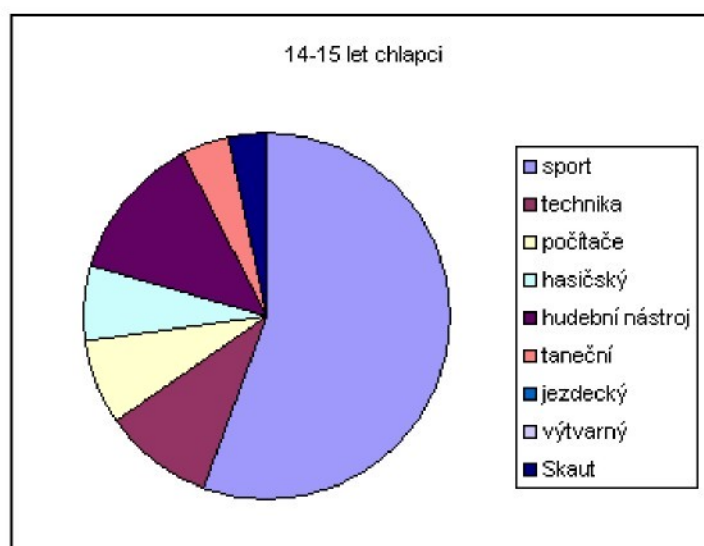
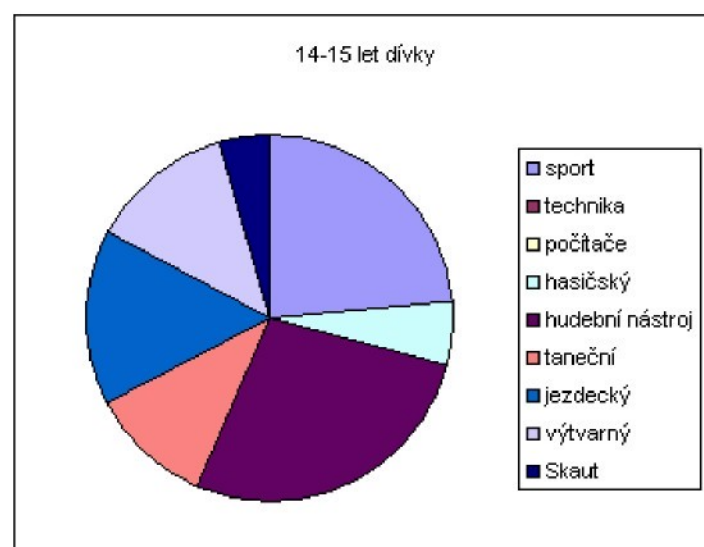
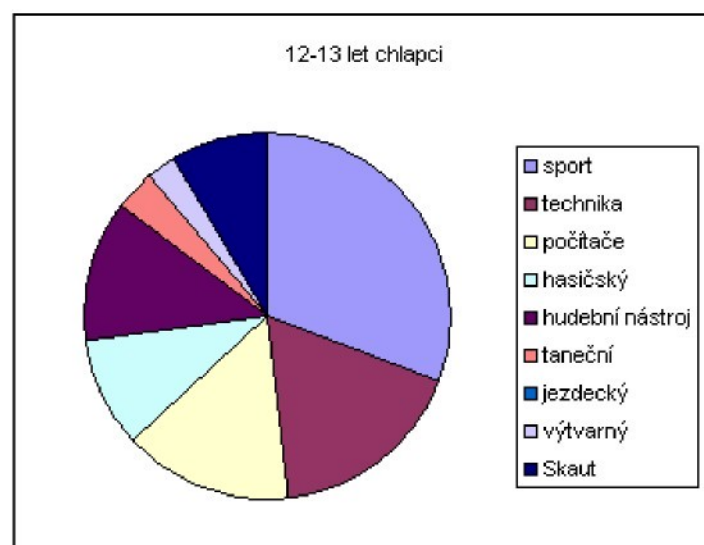
	14-15 let dívky	14-15 let chlapci	12-13 let dívky	12-13 let chlapci	Aktivity chlapců celkem	Aktivity dívek celkem
sport	26	51	15	25	76	41
technika	0	9	0	14	23	0
počítače	0	7	5	12	19	5
hasičský	6	6	4	8	14	10
hudeb. nástroj	30	12	18	10	22	48
taneční	12	4	6	3	7	18
jezdecký	17	0	2	0	0	19
výtvarný	14	0	12	2	2	26
Skaut	5	3	4	7	10	9
Celkem	110	92	66	81	173	176

Organizovaná zájmová činnost

12-13 let dívky

Na otázku Jak často se nudíš?

55,7% dotázaných odpovědělo: „občas“

29,1 % dotazovaných odpovědělo: „téměř nikdy“

Dívky se nudí častěji než chlapci. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, může být nedostatek specifických dívčích zájmových kroužků, oddílů.

Relativně pozitivní je zjištění, že jen 4,4 % dotázaných se nudí „každý den“. Pocit nudy není jen důsledkem stávajících možností výběru aktivit ve volném čase, je důležité, zda a jak umí ten který člověk svůj volný čas využít.

Výchovně vzdělávacím cílem zájmových kroužků je podchycovat talenty, pěstovat specifické zájmy a nadání. Tak vedou kroužky i ke specializaci a k volbě povolání.

Na otázku Kde navštěvuješ zájmový kroužek ?

Byla odpověď „ve škole“ v jasné menšině.

Naprosto převažují sportovní oddíly sportovních jednot, DDM, ZUŠ, sbor dobrovolných hasičů, oddíl skautů, jezdecké oddíly a další (děti uváděly v odpovědi ještě jiné. Nabídka je tedy pestrá. 77,3 % organizovaných žáků je zapojeno do aktivit v uvedených mimoškolních zařízeních.

Kroužky ve škole jsou jen sportovní hry (hlavně volejbal, florbal), počítače a výtvarné jen 22,7 %.

Z nesplněných přání uvádíme několik zajímavostí: Bungee jumping, paragliding, potápění v oceánech, skákání s padákem, závodění na motokárách a v automobilech či odletět do Japonska nebo do USA.

Nejčastější aktivity ve volném čase

	Chlapci	dívky	celkem
sport, tělovýchovné hry	45%	20%	32,24%
počítačové hry, televize	25%	30%	27,55%
pobyt s kamarády	20%	35%	27,66%
hra na hudební nástroj	10%	15%	12,55%

Některá zjištění plynoucí z rozboru dotazníků pro rodiče.

Potvrdila se obava z experimentální mortality a byla tam patrná i reaktivita. Mnohé dotazníky nebyly vráceny zcela záměrně, některé z objektivních důvodů, některé byly špatně vyplněné. I tak byly dotazníky podrobně prozkoumány a cosi vypovídají o rodinných vztazích zkoumaného vzorku. Analýze bylo podrobeno 178 dotazníků a vyšly z nich tyto závěry, které uvádíme v procentech. Absolutní čísla by nám nic neřekla.

84,3% rodičů ví, jak jejich dítě tráví volný čas, 15,7% to ví částečně

67,4 % si s dětmi pravidelně povídá o problémech, 28,1% jen občas, 4,5% ne

61,8% dětí žije v úplné rodině, 16,8% v neúplné rodině, 21,4 % v nové rodině

73 % matek je zaměstnáno, 27 % matek zaměstnáno není

89.9 % otců je zaměstnáno 10,1 % otců zaměstnáno není

57,3 % rodičů uvádí společné záliby s dětmi, 28 % nemá společné zájmy,

14,7% tuto otázku i v dobře vyplněných dotaznících nezodpovědělo

(nejvíce byl frekventován sport - chlapci s otcem, turistika, cestování – dovolená u moře , dovolená na lyžích)

25,3 % rodičů chodí s dětmi pravidelně na výlety nebo kulturní akce

58,4 % jen občas a 16,3 % s dětmi nikam nechodí

19,5 % rodičů záměrně ovlivňuje zájmy a činnosti svých dětí

61,5 % rodičů ovlivňuje zájmy a činnosti svých dětí jen částečně

19 % rodičů zájmy a činnosti svých dětí neovlivňuje

Výsledky jsou jistě velmi zajímavé, ale vzorek nebyl dostatečně reprezentativní, proto nelze výsledky zobecňovat.

Kromě dotazníků zadaných žákům a rodičům byly provedeny s řediteli nebo zástupci ředitele rozhovory. Pro případ, že na škole pracuje školní klub, byly připraveny tyto otázky:

Kolik let provádí svou činnost ?

Kolik jej v současnosti navštěvuje žáků?

Kdo školní klub vede?

Které dny v týdnu je v provozu?

Jaká je náplň práce?

Pokud na škole školní klub není:

Plánujete zřízení školního klubu ?

Jaký je váš názor? Je školní klub potřebný nebo není?

Jaké zájmové kroužky organizuje škola ?

Bylo zjištěno, že na žádné škole, v nichž proběhlo šetření, školní klub není a pro nesmírnou náročnost po všech stránkách se s jeho zřízením nepočítá. Hlavně školní rozpočet to přímo vylučuje. Na jedné ze škol dokonce pro nedostatek peněz na odměny učitelům za práci přesčas supluje za nepřítomné učitele jen vedení školy (zadarmo).

5. Diskuse, rozbor, zhodnocení

Rozbor výsledků průzkumu o aktivitách dětí ve volném čase přinesl mnoho zajímavých poznatků. Mluvme o nich a předpokládejme, že v rámci omezených možností všeho druhu včetně všech determinujících vnějších faktorů byl zkoumaný vzorek solidně reprezentativní.

Ve sféře volného času dětí najdeme mnoho druhů aktivit. Zatímco mladší dítě tíhne spíše k dospělým a hledá v nich oporu a porozumění, pubertální jedinec se orientuje spíše na vrstevníky, kteří mají podobné radosti a strasti jako on. Tráví s nimi spoustu času při povinném vyučování, o přestávkách, ale k uspokojujícím seberealizačním kontaktům dochází spíše v odpoledních a večerních hodinách.

Mladí vytvářejí různé party, které mohou přetrvávat i několik let a kde se často vyvinou silné sociální a emocionální vazby.

Bylo by však scestné a zavádějící domnívat se, že aktivity takových part musí být nutně negativní pro jedince i společnost. Ze zkušenosti však víme, že je to poměrně častá realita. Tento problém představuje opravdu závažný jev ve volném čase dětí a mládeže. Řešení leží na bedrech celé společnosti. Výchova ve volném čase a pro volný čas však může výrazně přispět k pozitivnímu obsahovému zaměření, stimulaci, umožnění seberealizace a hlavně k prevenci negativních volnočasových jevů.

Nejčastější aktivitou, jak již bylo zmíněno, je **sport a tělovýchovné hry**.

Zde je velmi zřetelný rozdíl mezi pohlavími : 45,5% chlapci, 21,2% dívky bráno z účasti na organizované tělovýchově a sportu.

Děti se věnují sportovním činnostem nepravidelně, individuálně či v dětské herní skupině, ale i zcela pravidelně, závodně ve sportovních oddílech tělovýchovných jednot.

Mezi nejoblíbenější patří u chlapců **fotbal, bojová umění, judo, karate,**

u dívek **aerobik a moderní tanec**.

Právě sport a tělovýchovné hry by si děti nejvíce přály ve školním klubu, do kterého by rády chodily.

Celkově se ale bohužel zdá, že tělesná výchova, ač nejoblíbenější z dětských volnočasových aktivit, není v denním režimu většiny dětí dostatečně zastoupena.

Návyk pravidelné pohybové aktivity je významný při výchově k vhodnému trávení volného času. Tělesná výchova upevňuje zdraví jedince, má vliv na všestranný harmonický rozvoj, protože pozitivně působí na ostatní složky výchovy.

Další častou činností, ale jen ve volném čase chlapců, jsou **počítačové aktivity**, což svědčí nejen o technickém zaměření chlapeckých zájmů, ale zejména o obrovské modernizaci a vědeckotechnickém pokroku. Škoda, že valná část těchto aktivit jsou jen hry.

Velmi početnou skupinu mezi dotázanými tvoří častí **televizní diváci**. Mezi méně frekventované záliby patří četba a poslech hudby. Tyto skutečnosti svědčí o jisté pasivitě, o spotřebitelské konzumní tendenci ve způsobech trávení volného času. To, že děti využívají velkou měrou volný čas tímto způsobem, může mít kořeny ve společnosti dospělých. Zvláštností trávení volného času dětí je především jeho determinovanost dospělými. Objem času, o jehož způsobu využití může dítě rozhodovat, je závislý na tom, kolik času vynaloží na povinné aktivity. Skutečností je, že to, co děti ve zbylém čase dělají, nezávisí často na jejich potřebách a zájmech, ale i na rozličných dalších okolnostech. Prostředí, ve kterém děti žijí, je orientuje na čím dál složitější cíle a děti jsou při organizování svého volného času závislé na dospělých. Otázkou zůstává, jak mohou dospělí (**rodiče**) vzhledem ke svým možnostem a úrovni vzdělání vyhovět dětem v jejich volnočasových potřebách a zájmech. Na druhé straně je tu problém obrovského působení masmédií, která je zahrnují svojí produkcí a jednoduchým způsobem, bez velké námahy ze strany dětí, uspokojují velkou část jejich zájmů. Tento způsob trávení volného času je finančně nenáročný, zatímco finanční náročnost jiných činností je nesrovnatelně vyšší a bývá častou příčinou jejich odmítnutí. Na tuto skutečnost ostatně poukázal i provedený průzkum.

Na otázku „Jsou nějaké činnosti, které bys chtěl(a) dělat a z nějakého důvodu nemůžeš?“ Jedním z nejčastějších důvodů jsou finanční podmínky. Ostatní důvody jako jsou nedostatek času či nedostatek příležitostí jsou v menšině.

Celý náš život je ovlivněn finanční situací. Ani oblast volného času není výjimkou. Řešení tohoto problému je jedním z cílů volnočasové politiky pedagogiky volného času. Ta jej ovšem nevyřeší sama. Tento problém je celospolečenský a možno říci celosvětový.

Dalším důvodem je nedostatek příležitostí. Výsledky průzkumu jasně ukázaly rezervy zejména ve školní organizované zájmové činnosti. Nabídka zde není dostatečná ani kvalitou ani kvantitou. Obojí hledají starostliví rodiče pro své děti v mimoškolních zařízeních za peníze.

Objevily se další činnosti, které by dotázané děti ve svém volném čase rády dělaly (navštěvovat zábavy, kina, diskotéky, koncerty rockových skupin, dívat se na večerní programy apod.). Dětem ze solidních rodin se splnit nemohou. Naráží totiž na oprávněný nesouhlas rodičů a mnohdy i zákona.

Nemohu se nezmínit o neuvěřitelné výpovědi **jedné třináctileté žákyně**, která na otázku: „Povídáš si s rodiči o svých zážitcích, o škole, o tom, co tě baví?“ zaškrtnula třetí možnost „Vůbec ne“ a dobrovolně dodala: „nic jim do toho není“. Táž žákyně na otázku: „Máš nějakou společnou zálibu se svými rodiči?“ odpověděla: „Ne“ a zase sama dobrovolně dodala „...i když“...třeba hádky“. Rodina je velmi dobře situovaná, dívce rodiče koupili koně a neomezují ji v ničem. Uvedla, že její nejoblíbenější činnosti ve volném čase jsou chlapecká společnost, nákupy, bary a diskotéky. Potěšitelné na tomto příkladu je snad jen to, že se vyskytl jen jednou, což je 0,35 % a šokující je to, že tato dívka je studentkou gymnázia a chodí teprve do tercie.

Není ničím novým, že řada dětí se jen tak bezcílně „poflakuje“ a nudí, zatím co jiní hýří aktivitami. Hrají v ZUŠ na hudební nástroj, hrají ve sportovním oddíle fotbal, společně s rodiči lyžují (jezdí i do ciziny) apod.

Děti z vesnice zřejmě tolik možností výběru kroužků nemají, ale ukázalo se, že volný čas tráví poměrně aktivně. Sport také vede, ale druhá, velmi početná skupina, jsou mladí hasiči. Dívky se poměrně často věnují esteticko-výchovným činnostem, nejčastěji hudebním a výtvarným.

Zajímavé je, že jen velmi málo (1,4% odpovědí) uvedlo mezi svými častými činnostmi výlety do přírody. Šetrné a hospodárné využívání přírody zejména pro účely volného času je jedním z dalších cílů volnočasové politiky pedagogiky volného času.

Pro lepší pochopení problematiky volného času dětí a způsobů jeho využití je důležité mít představu, kolik mají děti volného času, jak často se nudí, co by chtěly dělat, ale nemohou apod.

Z dotazníků vyplynulo, že 55 % dívek má denně 2 až 3 hod. volného času,

49 % chlapců	4 až 5 hod. volného času,
--------------	---------------------------

5 % dívek	6 a více hod. a
-----------	-----------------

18 % chlapců	6 a více hod.
--------------	---------------

Tyto zřetelné rozdíly jsou zřejmě dány jinými rolemi obou pohlaví a rozdílnou výchovou. Pomineme-li extrémistické názory o životní úloze ženy a muže, lze říci, že žena má relativně méně volného času. Stará se totiž o rodinu, o děti, o chod domácnosti víc než muž. Tomu pak odpovídá i výchova v rodině, kde jsou dívky většinou více zaměstnány než chlapci. Třeba péčí o mladší sourozence apod.

6. Závěr

Téma „**Volný čas dětí a mládeže**“, které je v této práci zpracováno, je velmi široké a obsáhlé.

Při rozboru jednotlivých otázek ze zadaných dotazníků k této problematice bylo objeveno mnoho zajímavého, inspirujícího, podnětného. Jisté úvahy by mohly vést k jistým výsledkům a závěrům, ty by si však zasloužily ještě další hlubší analýzy.

Cílem bylo reflektovat stávající stav využívání volného času dětí a z výsledků vytýčit další směr pro rozvoj zájmové činnosti na školách.

Potvrdila se i hypotéza, že žáci mají relativně dostatek volného času (v průměru 20 hod. týdně kromě soboty a neděle) a ten mohou využít dvojnásobkem způsobem

- a) **negativně**, kdy počáteční nuda a nicnedělání přerůstají ve zlovyky (vysedávání před televizí, u počítačových her apod. se zřejmým nedostatkem pohybu). Následující pasivita, nezájem a nechut' k tvořivé práci jsou velice špatným prožíváním času volna a mohou vést k mnoha dalším potížím v chování, při navazování vztahů a často přerostou i v nedostatek sebevědomí a sebeúcty.
- b) Naopak za **pozitivní** způsob využívání volného času lze pokládat stav, kdy děti mají zájem „o něco“. Tím něčím může být sport, zájmové kroužky, knihy, počítače (nemusí být nutně jen zdrojem her) apod.

Ideální je, funguje-li široká nabídka rozmanitých a dostupných aktivit bez velkých finančních nároků, z nichž si děti mohou vybírat.

Z průzkumu vyplynulo, že školní družina funguje pro děti prvních až třetích tříd. Ze starších dětí se poměrně hodně věnuje organizované zájmové činnosti, ale přibližně třetina dětí zůstává mimo. Někteří rodiče, většinou podnikatelé, lékaři, učitelé, úředníci zaplatí dětem soustředění (i v cizině), vozí je na tréninky autem, zajímají se a dokáží do dětí a jejich volného času investovat. Bylo zjištěno, že několik dětí z rozvedeného manželství má podobné

možnosti. Dítě žije u matky, ale otec spolupracuje a zájmovou činnost dítěte financuje. Vysoké procento dětí není v zájmové činnosti organizováno hlavně z finančních důvodů. Každé instituci, která se stará o využití volného času dětí, se musí platit. Mnohé instituce právě proto vznikly. Někteří rodiče, i slušně situovaní, nejsou ochotni za tyto služby pro děti platit, anebo patří k sociální vrstvě, která na to nemá a ta je u nás velmi početná. Odtud tedy zase „programově“ vyrostou lidé se špatnými vlastnostmi a negativními postoji ke společnosti. Na ně pak peníze musí být. Společnost se musí před nimi bránit. Škoda, že si svou netečností a přezíravým postojem na tento problém sama zadělala. Naše i zahraniční zkušenosti jednoznačně preferují **prevenci**. Je nejúčinnější a nejlevnější. Vraťme se k osvědčené metodě bezplatné starosti o volný čas dětí při školách. Ono ale tak docela bezplatné nebude. Aktivisté, učitelé, trenéři, někteří rodiče a další dostanou za práci s dětmi ve volném čase dobře zapláceno od státu. To bude ta investice, rodiče nezaplatí nic a rádi své děti pošlou do zájmových útvarů. Bude to pro rodinu a pro společnost mít jen a jen výhody.

V poslední době se u nás vystřídalo několik vlád a žádná nikdy neopomenula uvést jako svou **prioritu „Školství, mládež, tělovýchovu“**. Protože však na to nikdy nebyly peníze, nic se nezměnilo. Byly to jen proklamace a nedodržení slibů. Peníze jsou dnes hybným motorem všude. Investujme tedy do dětí, nešetřeme na nich. Určitě se to naší společnosti vyplatí.

Zkusme nabídnout projekt zaměřený na rozvoj volnočasových aktivit dětí v rámci školy a školských zařízení.

Projekt počítá s tím, že by zařazování do **školní družiny** nebylo omezováno, že by sem chodily i starší děti (čtvrté a páté třídy), ale vyžadovalo by to určité investice do pomůcek, aby i starší děti byly dobrovolně zaujaty smysluplnou zábavou a dobře se v družině cítily.

V odpoledních hodinách otevřít školu pro zájmovou činnost i starších dětí (šesté, sedmé, osmé, deváté třídy) v rámci **školních klubů**. Vedení kroužků zajistit i pomocí učitelů, kteří by dobrovolně pracovali za solidní odměnu nebo by měli možnost odpracovat si některé hodiny do tzv. „fonde náhradního volna“, z kterého by bylo možno čerpat hodiny v době vedlejších prázdnin. Práci s dětmi též nabídnout ochotným rodičům s patřičnými znalostmi a zálibami a plnoletým

studentům středních a vysokých škol rovněž za odměnu. V nabídce kroužků vycházet z přání dětí. Např. kroužky divadelní, přírodovědný, historický, výtvarný, počítače (grafika, digitální fotografie apod.), taneční, dívčí klub apod. Škola by hlavně měla poskytnout prostory, tělocvičnu a umožnit využívání školních pomůcek a potřeb, které bude mít možnost z dostatečného rozpočtu postupně doplňovat. Všechny tyto akce by mohly být impulsem pro další aktivity, které již děti absolvují s rodiči ve svém dalším volném čase.

Co chápat pod pojmem “fond náhradního volna“ ? Na některých školách by mohl být přijat příznivě. Mám na mysli školy, kde přísný ředitel vyžaduje přítomnost učitelů ve škole i o vedlejších prázdninách a na zbytečných poradách. S nevolí bychom se mohli setkat tam, kde učitelé o vedlejších prázdninách do školy nemusí, protože se věnují samostudiu.

Bylo zjištěno, že školní kluby ve zkoumaných školách neexistují a přitom by měly patřit k chloubě každé školy svou rozsáhlou a rozmanitou strukturou činností. Jednalo by se tak o celodenní výchovný systém, který by vytvářel podmínky pro zájmovou činnost žáků v odpoledních hodinách nikoli ve třídách, ale v prostředí kluboven, studoven, hřišť, kluzišť a přírody. Jde ovšem o záležitost, která je **ekonomicky, organizačně i obsahově velmi náročná**. Z dotazníků také vyplynulo, že starší děti mají velkou potřebu kontaktu s vrstevníky a ve volném čase se scházejí v partách. Výrazně kladná by byla skutečnost, kdyby se taková parta scházela ve školním klubu, který by byl schopen poskytnout uspokojující a přínosné volnočasové využití. V žádné z dotázaných škol ale školní klub není.

Peníze na tento projekt by dostával ředitel školy a použil jich

- 1) na nákup pomůcek a jednoduchých zařízení
- 2) na odměny vedoucím
- 3) na zájezdy, výlety, soustředění o sobotách a nedělích a letní tábory

Mějme stále na mysli, že kvalita vedoucích je naprosto rozhodující. Vedoucí musí být zapálen pro práci s dětmi. Doslova musí hořet! Jinak se jakákoliv polovičatá aktivita rozplyne a rozmělní v únavu, pasivitu, lenost a nechuť, která se vytvoří na

obou stranách. Zanedbatelná není ani bezpečnostní stránka. Dospělý vždy ručí za bezpečnost dětí a za každé opomenutí mu hrozí soud. Kdo je ochoten riskovat?

Přesto ale udělejme vše pro to, aby vize do budoucna v této problematice vyzněla jen a jen pozitivně.

Lze předpokládat, že ani jakákoliv existence projektů o využití volného času dětí nepředěje u všech žáků školy negativním jevům a problémům v chování. Těžko bude možno podchytit a rozvíjet všechny dětské zájmy, ale měli bychom se stále a za všech okolností o to pokoušet.

7. Seznam použitých informačních zdrojů

Bakalář, E. *Umění odpočívat*. 1.vyd. Práce Praha : 1978 Edice Astra

Bláha, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*. 1. vyd. Praha: 1984.

Brindza, J. *Deti a ich volný čas*. 1. vyd. Smena Bratislava : 1984 Edice Pionierska knižnica.

Čáp, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Portál Praha : 2001.
ISBN 80 – 7178 – 463 – X

Ferjenčík, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. 1. vyd. Portál Praha : 2000. ISBN 80- 7178 – 367 – 6

Horká, H., Hrdličková, Alena. *Výchova pro 21. století*. 70. publikace. Paido, Brno : 1998. ISBN 80 – 85931 – 54 – 0

Macek, M. *Střediska pro volný čas dětí a mládeže*. 1. vyd. MŠMT, odbor pro mládež Praha : 1998

Pávková, J. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Portál Praha : 1999
ISBN 80 – 7178 – 295 – 5

Vážanský, M. *Volný čas a pedagogika zážitku*. 1. vyd. Masarykova univerzita Brno : 1992 ISBN 80 – 210 – 0428 – 2

Vážanský, M. *Základy pedagogiky volného času*. 16. publikace. Paido Brno : 1995 ISBN 80 – 901737 – 9 – 9

Veselá, J. *Jak ve volném čase ?* 1. vyd. Gaudeamus, Hradec Králové 1997
ISBN 80 – 7041 – 146 – 5

<http://Katalog.seznam.cz//institute-a-urady/Vzdelavaci-institute/zakladniskoly/zakladni-umelecke-skoly/cz0511.html/cit.2006-06-04/>

Pozn. U zdrojů, u nichž chybí ISBN, se v době jejich vydání neuvádělo. Dle informací z Národní knihovny v Praze nebylo do roku 1989 ISBN povinné.

8. Seznam příloh

Příloha č.1	Dotazník pro žáky
Příloha č.2	Dotazník pro rodiče
Přílohy č.3 – 5	Výběr organizací pro volnočasové aktivity dětí a mládeže Regionu Česká Lípa a jejich stručná charakteristika
Příloha č.6	Charta výchovy pro volný čas (výňatek)

Příloha č. 1

Dotazník pro žáky

Milí přátelé, žádám vás o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který bude sloužit k průzkumu " Jak současná mládež využívá svého volného času" . Je to pro mou bakalářskou práci. Pokud budete odpovědi vybírat z připravených, pak vybranou odpověď zakroužkujte.

Markéta Jankovská , studentka
Pedagogické fakulty – Technické
Univerzity v Liberci

Doplň:

Pohlaví (chlapec dívka)

- věk
- škola
- třída

1. Navštěvuješ pravidelně nějaký kroužek ?

- a) ano
- b) ne
- c) jaký.....

2. Kde který kroužek navštěvuješ ?

- a) ve škole
- b) v ZUŠ
- c) v DDM
- d) jinde

3. Jak často se kroužek koná ? (dopiš počet hodin v týdnu např. 1. hod. nebo 2 hod.....)

- a) jednou týdně
- b) dvakrát týdně
- c) třikrát týdně
- d) vícekrát týdně

4. Udělej křížek u těch kroužků, které je možno v našem městě navštěvovat a napiš , kde jsou kroužky organizovány (uveď i oddíly v tělovýchovných zařízeních a jednotách)

Výtvarný

Rybářský

Turistický

Přírodovědný

Včelařský

Dovedné ruce

Skaut

Hudební nástroj

Stanice mladých techniků

Keramika

Pěvecký sbor

Pionýr

Recitačně dramatický

Počítače

Taneční

Tenis

Stolní tenis

Němčina

Angličtina

Lehká atletika

Aerobik

Odbíjená

Košiková

Lední hokej

Házená

Florbal

Fotbal

Kuželky

Plavání

Judo

Karate

Jiné jaké? A kde ?

5. Chtěl bys navštěvovat nějaký kroužek , který ve městě není ?

- a) ano
- b) ne
- c) jaký

6. Máš nějakou společnou zálibu se svými rodiči ?

- a) ano
- b) ne
- c) jakou

7. Povídáš si s rodiči o svých zážitcích, o škole , o tom, co tě baví ?

- a) ano pravidelně
- b) málokdy
- c) vůbec ne

8. Vyjmenuj tři nejoblíbenější činnosti, které děláš ve volném čase

9. Jak často se nudíš ?

- a) každý den
- b) občas
- c) téměř nikdy

10. Co bys nejraději dělal (a) ve volném čase, kdybys nebyl(a) nikým a ničím omezován(a)?
(omezování můžeme být rodiči, kteří si nepřejí, abych to, či ono dělal
Není zde možnost věnovat se jisté zálibě
Záliba je příliš finančně náročná apod.)

Příloha č. 2

Dotazník pro rodiče

Vážení rodiče, prosím Vás tímto o objektivní a pravdivé vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který bude výhradně sloužit jen jako jeden z podkladů pro vypracování mé bakalářské práce. Vyplněný dotazník pošlete prosím po Vašem dítěti zpět do školy. Odevzdá jej samozřejmě jako anonym do krabice člověku, který Vaše dítě nezná. Již předem Vám všem velmi děkuji za pochopení a pomoc. (můžete jej také vložit do obálky a zalepit)

Markéta Jankovská studentka
Pedagogické fakulty
Technická univerzita Liberec

Prosím o vyplnění těchto údajů :

Pohlaví Vašeho dítěte : dívka chlapec

Věk:

Škola :

Třída:

Pravdivé odpovědi zakroužkujte:

1. Počet dětí ve společné domácnosti : 1 2 3 více

2. Dítě žije - v úplné rodině – otec i matka ve společné domácnosti

- v neúplné rodině – pouze s matkou - pouze s otcem

- v nové rodině - s jedním z rodičů + nový partner(ka)

3. Je matka dítěte zaměstnaná ? - ano ne

4. Je otec dítěte zaměstnaný? - ano ne

5.Máte přehled o tom, jak Vaše dítě tráví svůj volný čas ? ano jen částečně ne

6. Navštěvuje Vaše dítě nějaký kroužek ? ano ne jaký?

7. Existuje kroužek, do kterého by Vaše dítě chtělo chodit, ale nechodí ? ano ne
(uveďte případně proč tomu tak je .)

8. Ovlivňujete záměrně zájmy a činnosti Vašeho dítěte v jeho volném čase?

Ano částečně ano ne

9. Předpokládáte, o jaký druh zájmové činnosti by Vaše dítě mohlo mít v budoucnu zájem ?

Ano ne uveďte

10. Chodíte s dětmi pravidelně občas vůbec ne

Do kina

Na výlety

Na kulturní akce

Na sport. utkání

Na spol. setkání

11. Povídáte si s dětmi o jejich záležitostech, o škole, o knížkách, o zájmech.....

- a) ano pravidelně
- b) jen příležitostně
- c) téměř ne

12. Víte o zájmech dítěte, ale z různých důvodů se jim nevěnuje. O jaké důvody se jedná ?
Na příklad : nepřejeme si to, je to finančně pro rodinu neúnosné, není ve městě ani v okolí příležitost.

O kterou činnost se jedná ? Jaké jsou důvody proč ne ?

Příloha č. 3.

Výběr zařízení pro volnočasové aktivity dětí a mládeže regionu Česká Lípa a jejich stručná charakteristika.

DDM Smetanka

Souhrnná identifikační data :

Název zařízení : Dům dětí a mládeže Smetanka, Nový Bor

Forma : Příspěvková organizace

Zřizovatel : Město Nový Bor

Adresa : Smetanova 387, 473 01 Nový Bor

Kontaktní osoba : Věra Seidlová- ředitelka DDM

Telefon : 487 727 048, 736 766 508

Fax: 487 727 048

WWW stránky: <http://www.ddm-novybor.cz>

Cílová skupina : děti a mládež

Stručná charakteristika zařízení :

Zajišťujeme zájmovou činnost nejen pro děti. Sportovní a výtvarné kroužky, keramiku, jazykové kurzy, výpočetní techniku, modelářství, tábory, výlety, soutěže. Poskytujeme ubytování pro skupiny.

Nabídka kroužků u nás v DDM

Dívčí klub, Keramika, Šachy, Letečtí modeláři, Anglický jazyk a Francouzský jazyk (začátečníci-pokročilí), Základní práce s PC, Výtvarný , Rybářský, Papírové modelářství, Brontosaurus, Jóga, Společenské tance, Hip Hop, Lehká atletika, Florbal, Stolní tenis, Volejbal, Hry v tělocvičně, Judo, Košíková, Orientační běh, Taneční kroužek, Aerobic, Sporty v přírodě, Sálková kopaná.

DDM Libertín

Souhrnná identifikační data

Název zařízení : Dům dětí a mládeže Libertín

Forma : Příspěvková organizace

Zřizovatel : Městský úřad Česká Lípa

Adresa : Škroupovo náměstí 138, 470 01 Česká Lípa

Kontaktní osoba : Jiřina Mimrová – ředitelka DDM

Telefon : 487 521 652

E-mail : mimrova@libertin.cz

Stručná charakteristika zařízení :

Nabídka kroužků u nás v DDM

Estetika, Keramika a prostorová tvorba, Výtvarná dílna, Základy grafických technik, Dekorační techniky, Chovatelský, Rybářský, Společenské vědy, Fotografický, Anglický, Německý, Ruský jazyk (začátečníci- pokročilí),

Loutkoherectví, Dramatický, Sportovní gymnastika, Plavání, Basketbal, Horolezectví, Lukostřelba, Jezdectví, Horská kola, Tanec, Aerobic, Disco, Cvičení rodičů s dětmi, Jóga, Break, Electroboogie, Výpočetní technika, Karetní klub, Plastický modelář, Elektronika, Radiotechnika, Papírový modelář, Vaření, Dívčí klub, Šachy, Letecký modelář.

Kruh přátel Libertinu

Souhrnná identifikační data :

Název zařízení : Klub přátel Libertinu

Forma : Příspěvková organizace

Zřizovatel : Město Česká Lípa

Adresa : Škroupovo nám. 138, 470 01 Česká Lípa

Kontaktní osoba : Marie Vesmanská

Telefon : 487 826 939

Fax. 487 826 939

E-mail: marie,kpl@post.cz

Cílová skupina : děti, mládež i široká veřejnost

Stručná charakteristika zařízení :

Hlavní činností sdružení je pořádání táborů v době jarních a letních prázdnin.

Dále organizují příležitostné akce pro veřejnost, oddíly, mládež.

Snaží se, aby jejich aktivity byly dostupné a pro všechny zúčastněné zajímavé.

Příloha č. 4.

Klubovna Radost dětem

Souhrnná identifikační data :

Název zařízení : Klub pro děti a mládež

Forma : humanitní organizace

Zřizovatel : Farní charita Česká Lípa

Adresa : Dubická 2189, 470 01 Česká Lípa

Kontaktní osoba : Irena Hrnčířová

Telefon : 487 754 906

Cílová skupina : děti z neúplných nebo sociálně slabých rodin

Stručná charakteristika zařízení :

Cílem klubové činnosti je nabídnout jiné alternativy trávení volného času a pocitu uspokojení z dosaženého úspěchu. Děti se naučí obsluhovat PC, různé ruční práce, výtvarné techniky. Některé děti jsou doučovány. Během roku jsou pořádány víkendové akce, o letních prázdninách týdenní pobyt.

Sdružení dětí a mládeže Tilia

Souhrnná identifikační data

Název zařízení : Česká společnost pomoci dětem

Forma : Příspěvková organizace

Zřizovatel : Město Česká Lípa

Kontaktní osoba : PaedDr. Jan Eichler

Telefon : 487 521 849

E-mail: tiliacz@volny.cz

Stručná charakteristika zařízení :

Svou činnost sdružení zaměřuje na ochranu přírody a životního prostředí, na ochranu památek, na turistiku a táboření a také na netradiční sporty. Ve sdružení je provozována zájmová pravidelná činnost v oddílech i akce příležitostné, určené veřejnosti.

Příloha č. 5.

Základní umělecká škola Česká Lípa

Souhrnná identifikační data :

Forma : Příspěvková organizace s právní subjektivitou

IČO :62 23 70 21

Zřizovatel : Město Česká Lípa

Adresa : Arbesova 2077, 470 01 Česká Lípa

Telefon : 487 521 287

E-mail: zus-cl@volny.cz

WWW stránky : <http://www.zus-cl.cz>

Stručná charakteristika zařízení :

Poskytování základního vzdělávání v uměleckých oborech : hudební, taneční, výtvarný a literárně dramatický.

Základním posláním ZUŠ je učit a vychovávat žáky v těchto oborech. Do ZUŠ se mohou přihlásit děti od pěti let (dále není věková hranice omezena). ZUŠ organizuje přípravné studium (pro nejmladší žáky), základní studium 1.stupně, základní studium 2.stupně, základní studium s rozšířeným počtem vyučovacích hodin (pro nejtalentovanější žáky, kteří se připravují na další studium na středních a vysokých uměleckých školách) a studium pro dospělé.

ZUŠ má vlastní výstavní prostory, koncertní a taneční sály, ve kterých se žáci představují se svým uměním. Tyto prostory jsou využívány i k prezentaci jiných amatérských a profesionálních umělců.

Díky své úspěšné hospodářské činnosti si ZUŠ vybavila grafickou dílnu, keramickou dílnu včetně velké vypalovací pece a nahrávací studio, ve kterém již bylo natočeno první CD školního pěveckého sboru „Mláď“ a komorního orchestru.

Příloha č.6

Charta výchovy pro volný čas (výňatek)

Tato charta byla navržena komisí pro výchovu a vzdělávání Světového sdružení pro rekreaci a volný čas (World Leisure and Recreation Association, WLRA) a schválena předsednictvem asociace v prosinci 1993

Účel

Účelem této charty je informovat vlády, nevládní organizace a vzdělávací systémy o významu a přínosech volného času, výchovy ve volném čase a výchovy pro volný čas. Má být také vodítkem pro činitele přímo se podílející na výchově (školy , obecní orgány a zařízení připravující pedagogický personál) a informovat je o principech , na nichž mají být založeny postupy volnočasové výchovy

Volný čas

- a) Volný čas (resp.rekreace a další činnosti ve volném čase prováděné) představuje specifickou oblast lidského života, přinášející člověku zvláštní prospěch: radost ze svobody, prostor pro tvořivost, uspokojení, radost, potěšení a štěstí. Poskytuje příležitost pro širokou škálu možností sebevyjádření a činností, které v sobě zahrnují prvky tělesné, duševní, sociální, umělecké a duchovní.
- b) Volný čas představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů osobnostního, společenského a ekonomického rozvoje a významně přispívá ke kvalitě života. Volný čas představuje kulturní statek i průmyslové odvětví, které vytváří pracovní místa, služby, zboží. Na kvalitu volného času mají vliv faktory politické, ekonomické, sociální kulturní a stav životního prostředí, které mohou kvalitní prožívání volného času podporovat nebo stěžovat.
- c) Volný čas podporuje celkové zdraví a pohodu. Nabízí řadu příležitostí umožňujících jednotlivcům i skupinám výběr činností a zkušeností, které odpovídají jejich potřebám,

zájmům a hodnotám. Volný má pro lidi největší přínos tehdy, když mohou spoluurčovat způsob, jímž ho budou trávit.

- c) Volný čas je základním lidským právem... a nikomu nesmí být upírán na základě pohlaví, sexuální orientace, věku, rasy, náboženství nebo víry, zdravotního stavu, postižení nebo ekonomického postavení.
- d) Rozvoji volného času napomáhá zjištění základních životních podmínek, jako je bezpečí, obydlí, potrava, zdroj finančních prostředků, vzdělání, udržitelné zdroje, rovnost, sociální spravedlnost.
- e) Lidská společnost je složitým a vzájemně mnohonásobně propojeným systémem a volný čas nelze oddělit od jiných životních cílů. Pro dosažení tělesné, psychické a sociální pohody je třeba, aby jedinec nebo skupina dokázali stanovit si své cíle a dosahovat jich, aby se jim dařilo uspokojovat své potřeby a mohli vytvářet pozitivní vztahy se svým okolím.
- f) Pro mnoho soudobých společností je charakteristická rostoucí nespokojenost, stres, nuda, nedostatek pohybu, ztráta tvořivosti, odcizení lidí. Všechny tyto problémy lze snižovat prostřednictvím volnočasových činností.
- g) V mnoha společnostech na celém světě probíhají zásadní socioekonomické transformační procesy, vedoucí k významným změnám množství volného času, který má jedinec během života k dispozici. Tyto změny budou mít velký vliv na způsob trávení volného času a ovlivní poptávku a nabídku v oblasti zboží a služeb pro volný čas.

Vzdělávání a výchova

Základním účelem vzdělávání a výchovy je rozvinout hodnoty a postoje vychovávaných a vybavit je znalostmi a dovednostmi, které jim dají pocit větší jistoty, radosti a uspokojení v životě. Toto tvrzení chce vyjádřit, že vzdělávání a

výchova nemá sloužit jen potřebám světa práce a ekonomice, ale je stejně významné pro výchovu jedince jako plnoprávného člena společnosti, slouží i vyšší kvalitě života.

Vzdělávání a výchova pro volný čas

- a) Podmínky a předpoklady pro trávení volného času si nemůže jedinec vytvořit sám. Rozvoj volného času vyžaduje koordinované jednání vlád, nevládních a dobrovolných organizací, komerční sféry, vzdělávacích zařízení a masových médií. Volnočasová výchova hraje klíčovou roli při odstraňování rozdílů v možnostech trávení volného času a v zajištění rovného přístupu ke zdrojům. Umožňuje lidem, aby realizovali své možnosti prožívání volného času plně.
- b) Volnočasová výchova musí odpovídat místním podmínkám a potřebám jednotlivých zemí a oblastí a brát ohled na sociální, kulturní a ekonomická specifika.
- c) Volnočasová výchova je celoživotním procesem, který zahrnuje rozvoj postojů, hodnot, dovedností, znalostí a zdrojů vztahujících se k volnému času.
- d) Formální a neformální vzdělávací zařízení hrají ústřední roli při zavádění volnočasové výchovy a zapojování jednotlivců do tohoto procesu.
- e) Volnočasová výchova je už dlouho považována za součást vzdělávání a pedagogiky, ale toto uznání se v praxi dosud plně neodrazilo. Ví se, že představuje významnou složku socializace, na níž se podílí řada činitelů. V této chartě se budeme věnovat zejména škole, obci a přípravě pedagogických pracovníků.
- f) Nastupující století vyžaduje nové, mezioborové způsoby pro poskytování volnočasových služeb. Specialisté v oblasti volného času musí vytvořit nový systém výuky a výcviku pracovníků pro tuto oblast, odpovídající potřebám budoucnosti. Musí je připravovat tak, aby byli schopni nabízet propojené a vynalézavé služby pro trávení volného času.